

Viktor Petkovšek:

Planinsko cvetje v nižini

1. »Scientia amabilis« v letih nerodnih.

Ko zapusti vlak zidanmoško postajo in jo ubere ob Savinji proti severu, se po prvem kilometru vožnje prikaže na desni strani dolomitno skalovje, ki ga je zob časa izgledal v čudovitih oblikah. Vitki stolpi in tanke igle kipe v višino, med njimi razorani grebeni z gladkimi stenami, ki jih ločijo globoke tesni; njihova brezna se izgube v tminah bukovega gozda. Čim više drsi pogled, tem strmejše so čeri, tem bolj so solnčne, dokler se oko ne ustavi ob golem vrhu Velikega Kozjega, ki se drzno vzpenja proti azurnemu nebu.

To so Briške skale — nepozabni kraj naše »višje« enajste šole — ime, ki je v spomnih kar nekako združeno s pojmom lepega in čudovitega iz mladih let. Na spodnjem skalnatem tuncu bodo vane oči razločile železnega srnjaka, ki so ga 31. marca 1926 postavili »regimentšpičkarji« (tako smo se s ponosom nazivali z izrazom, ki je sicer brez vsakega pomena) v spomin na te srečne čase, preden so se razšli. Njihova ob srnjaku v beton vtisnjena imena¹ bodo še poznim rodovom izpričevala romantično nastrojenost vesele družbe. Bolj natančno smo poznali to skalovje nego tamošnji gozdni posestniki in lovski čuvaji; zato nam je kar zmanjkovalo imen, katera smo si izmišljali in si tako pomagali, da smo z njimi označevali vršičke, grebene in doline. Naš babilonski stolp, to je glavičast steber s srnjakom (slika 1), se od tistih dob imenuje Očak; mogočen skalnat greben, ki se končuje v klinasti obliki, smo pa krstili za Sekiro. Obe imeni sta prebivalstvu v okolici dobro znani in jih splošno uporablja.

Kakor četa mušketirjev smo križarili po strminah ali plezali po krušljivem pečevju in, česar koli so si želela junaška karlmajska srca, vsega je nudila divja pokrajina. Podzemске jame, stare tise, sledovi divjih svinj in druge skrivnosti so nas navduševale, da smo z večjo gorečnostjo iskali prehodov med nepristopnimi stenami.

V svoji sredi smo imeli planinskega izvedenca — Gorenjca, ki je zelo nerad slišal na ime »Bonč«. Njemu se je neke pomladi, ko je drevje — še golo — prosilo toplejšega vremena, zazdelo, da je slišal pod Sekiro žvižg pravcatega gamsa. Ravno smo ga dobrohotno tolažili, da je čistokrvnega planinskega kozla — čim je to izrekel —

¹ Kompoš Peter, Kresnik Mihael, Škore Franjo, Šober Rajko in avtor.

tudi že ustrelil, ko je liki misel prhnila mimo nas v elegantnih skokih siva žival s črnimi rogovi in potrdila izjavo tovariša. Ko ukopani smo obstali in s pogledom sledili lahkim kretnjam vitkega četveronožca. Bil je — gams!... Visoko se je tedaj v naših očeh dvignil ugled našega atamana; odslej smo bolj verjeli njegovim besedam.

Še iste pomladi je Bonč odkril med skalovjem planinsko rožo — sleč. Razen njega od nas še nihče ni bil na planinah in smo od planinskega cvetja poznali edinole očnico, ki jo je mati imela spravljeno

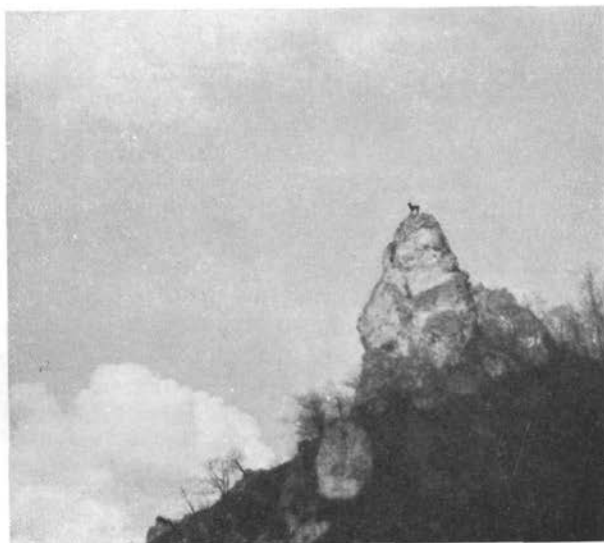

Foto
V. Petkovšek

Stika 1. Naš babilonski stolp: Očak s srnjakom
nad Brišami pri Zidanem Mostu

v mašni knjigi. Zato smo molče strmeli v temnozeleno listje, in neko do tedaj nepoznano hrepenenje se je dotaknilo otroških src. V naši domišljiji so vstajale planine solnčne in bele ko snežniki, ki smo jih gledali, kadar je ob jasnem vremenu vriskal hlapon od Laz proti beli Ljubljani. In prav tako cvetje ko na visokih gorah naj bi rastle v tej nižini?

Nismo se zavedali svečanosti trenutka, da smo stali prvikrat pred znanstveno uganko, ki je bila tako velikega pomena za bodočnost. Zeleni grmiček rododendrona v Briških skalah je namreč za vedno določil našo življenjsko pot.

Ko so se nam v višjih gimnazijskih razredih in pozneje na univerzi odkrivale skrivnosti sistematske botanike, smo spoznali, da se skriva med našimi skalami še premnog planinski cvet. Kakor bi hudomušna narava zgradila svoje planinske gredice — alpinetum! — tam pod Kozjem, tako se nam je zdelo. Ne samo alpsko, tudi redko cvetje ilirskih gora je tod našlo svoja zatočišča, n. pr. p l a n i n s k i

volčin (*Daphne alpina* L.), Blagajev volčin (*D. Blagayana* Fr.), ruj ali jelenski rog (*Cotinus coggygria* Scop.) itd.

Vzljubili smo te strmine, a z leti so postale pretesne in kmalu je bilo vse Zasavje naše. Pri Zagorju smo odkrili trotovke, velike in bujne avriklje — niti na planinah nismo videli takih; tudi pozneje nikdar. Na eni sami cvetni betvi ima kobilček do 40 cvetov in pri tleh listne rozete, ki bi jih s peharjem komaj pokrtil. In ob poti na Kum smo tik nad črno gladino Save pri Zidanem Mostu ponovno našli sleč, ki je v teh nižinah ne samo redek, temveč zanimiv tudi po svojih življenjskih navadah. Marsikateri grm cvete tod in pod Vel. Kozjem dvakrat na leto, tako da smo trgali prve cvete konec maja, poslednje pa ob kopnih zimah celo v decembru.

2. Alpske rastline o okolici večjih krajev.

Skoro preko vseh delov naše ožje domovine raztreseno, uspeva alpsko cvetje in niti meščanom iz večine naših mest ni treba delati napornih gorskih tur, kadar si hočejo privoščiti užitek, da bi si utrjali redki cvet; pa ne morebiti onega, ki ga vzgojijo na vrtnih gredicah: tudi divje rastoče planinske rože uspevajo često v neposredni bližini.

Nedvomno prednjačijo v tem pogledu kraji na Gorenjskem. Blejsko jezero leži n. pr. kakor v sredini prirodnega botaničnega vrta, v katerem uspeva veliko število alpskih rastlin. Osredotočene so zlasti na soteske ob Radovni, v Vintgarju in pod Pokljuko ter na vzpetostih, ki obdajajo jezero, na severu Blejski Grad (614 m), na vzhodu Straža (646 m) in na zapadu Osojnica (754 m). Cvetje blejske okolice nam je dobro znano po seznamu, ki ga je objavil domačin-duhovnik in botanik Valentin Plemel (roj. 7. januarja 1820 v Rečici pri Bledu, umrl 9. junija 1875 v Bohinjski Beli).

V svoji razpravi našteva Plemel iz te okolice blizu 50 alpskih rastlinskih vrst, preveč, da bi jih vse opisali in spoznali. Zato se omejimo na tri cvetlice, ki nam bodo bolj ostale v spominu. Globulastebelna mračnica (*Globularia nudicaulis*) je večja in lepša sorodnica navadne mračnice (*G. Willkommii* Nym).

Na planinskih tratah je njena modra barva živo nasprotje zlatorumenim cvetom pogačice (*Trollius europaeus* L., slika 2), ki jo najdemo tudi na travnikih v bližini Bohinjske Bistrice. Pokojni vseučiliški profesor dr. Fr. Jesenko je pogačice vedno imenoval kraguljčki. Lepo ime še ni nikjer zabeleženo in nam tudi ni znano, kje rastlino tako nazivajo.

Za tretjega člana te nenavadne družbe na Bledu smo si izbrali alpsko veleso (*Dryas octopetala* L.); prav upravičeno zbuja pozornost njeno nahajališče v tej nižini.

Znano večje zatočišče planinske flore je ob vznožju grebena »Na Pečeh« pri Žirovnici, pa tudi sicer naletimo na posamezne alpske vrste med Jesenicami in Radovljico, zlasti ob savski strugi, kar je spričo velike bližine planin tudi pričakovati.

Precej manj visokogorskega cvetja v dolini imamo že v okolici Kranja in Škofje Loke, vendar pa so tudi tod že odkrili botaniki redke visokogorske cvetke. Marsikoga bo presenetilo, da imamo pri tem v mislih samo kraljico alpske flore — očnico (*Leontopodium alpinum* Cass.), ki jo po mnenju marsikaterega planinca iz pasme »vulgaris«, da se izrazim točno po strokovnih predpisih še veljavne Mlakarjeve antropo-alpinske terminologije, moreš dobiti le po najvišjih vrhovih, viseč nad prepadi v vedni življenjski nevarnosti. Pri Drulovki pod Kranjem kitijo namreč njene zvezdice konglomeratno skalovje v savski soteski, v nadmorski višini komaj 350 m. Pri nas je to najnižje nahajališče in zbuja pozornost; saj cvetlica sicer sploh ni razširjena izven planin, razen še na Kočevskem, kakor bomo videli pozneje. Ni pa nahajališče pri Kranju osamljeno in najnižje v Evropi, ker so v območju Alp zabeleženi še nekateri nižinski rekordi, ki jih je prav poučno primerjati med seboj. Na Koroškem raste, postavim, najnižje ob Mrzli vodi (Kaltwassergraben, 640 m), v Švici pri mestu Münsingenu v bližini Berna ob reki Aari (550 m), v Benečiji pri Gemoni (ca 400 m) in ob Tagliamentu pri Venzoni celo pri 230 m. Ob »močni mednarodni konkurenci« bi torej naše nahajališče po nadmorski višini v najslabšem primeru zavzelo drugo mesto. Vsekakor pomemben uspeh naše gorske krasotice!

Kadar primerjamo med seboj zelo oddaljena nahajališča, ki pa so približno na istem zemeljskem vzporedniku, tedaj se najbolje pokaže velik vpliv podnebja na visokogorske rastline. Znano je, da jim oceanski značaj klime bolj ugaja ko celinsko podnebje. Zato uspevajo na južnem robu Alp mnoge vrste rastlin še v nadmorski višini, pri kateri bi jih na severni strani, n. pr. na Bavarskem, ne našli več. Še v večjem obsegu se nam kaže vpliv nadmorskega podnebja na Irskem, kjer mnoge nivalne trajnice, n. pr. zelната vrba (*Salix herbacea* L.), rastejo prav do morskega nabrežja sredi termofilne vegetacije. K vplivu podnebja se bomo še povrnili.

Mnogo gorske flore ima kamniška okolica, tudi v dolinah in na nižjih grebenih, zlasti proti planinam. Popisal jo je znani botanik in bivši ravnatelj našega botaničnega vrta Alfonz Paulin; skupno z A. Hayekom je izdal razpravo o flori Kamniških Planin (1909).

Nekoliko čudno se sicer sliši, a je vendar res, da uspevajo alpske rastline celo na Golovcu in Šišenskem vrhu pri Ljubljani ter na celjskem starem Gradu. Planinske rože skoraj sredi naše bele prestolnice pač zaslužijo, da si jih bolje ogledamo in zapomnimo.

To sta dva sicer manj znana zastopnika gorske cvetane, in sicer *divjakovec* (*Doronicum austriacum* Jacq.) ter *zelena jelša* (*Alnus viridis* Lam. et DC.).

Divjakovec je nad 1 m visoka košarica z rumenimi cvetovi. Samostojnih zadrug ne tvori, uspeva pa v združbah drugih visokih trajnic gorske in predalpske stopnje, večinoma med 1100 in 1900 m. Zelo mu tudi ugajajo tla med nizkimi gozdički alpskega grmičevja, zlasti ruševja in zelenega jelševja. Hegi trdi, da pod 900 metrov višine divjakovec le redko uspeva in če, tedaj le v temnih, globokih

soteskah, kjer je zrak vlažen. Pri nas dobimo rastlino na mnogih krajih pod označeno višinsko mejo tudi drugod v ljubljanski okolici. Zelena jelša (*Alnus viridis*) je skoraj brezi podoben grm z dolgimi, gibkimi vejami, redko preko 3 m visok. Ženske mačice imajo rdečkaste, čopičaste brazde ter se prikažejo maja ali junija meseca istočasno s prašnimi mačicami. Glede podlage je precej izbirljiva. Na apnencu in dolomitu jo najdemo le, če ga izolira debelejša plast

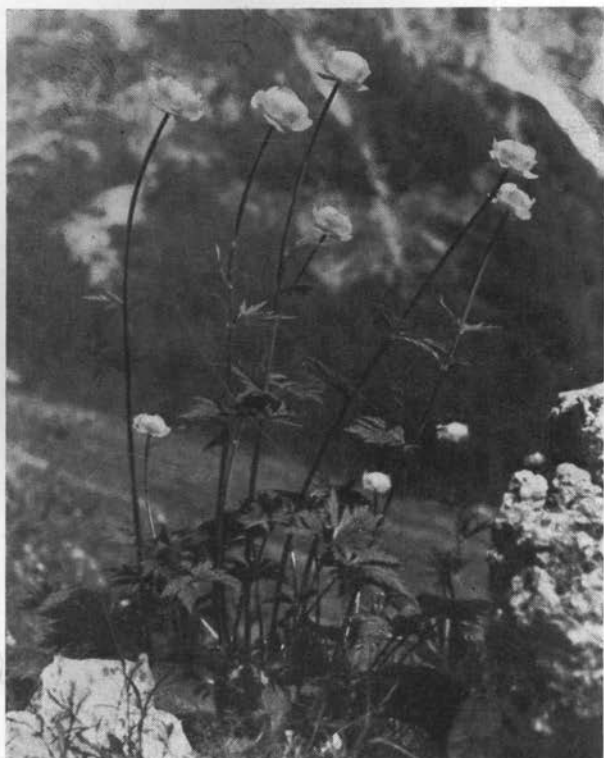

Foto
V. Petkovšek

Slika 2. Pogačica ali kraguljčki (*Trollius europaeus* L.)
pod Frischaufovim domom na Okrešlju

sprstenine (humusa). Prvotna naravna rastišča njenih obsežnih gozdičkov so struge hudournikov in vlažna osojna gorska pobočja, kjer prevladujejo v podlagi glinasti škrlavci in prvotnine. Največ je je v višini 1500—2000 m, raste pa tudi v predgorju, dá, celo v nižavi. Uspeva po vseh naših planinah, na Pohorju in Kozjaku nad Dravo, po Litijskem gričevju ter po hribovju Savinjskega porečja. — Zanimivo je dejstvo, da pri nas redko tvori obsežnejše zadrage, kar se v Centralnih Alpah redno dogaja; dokaz, da ji silikatna tla bolj ugajajo. — Često razlagajo izolirana rastišča zelene jelše kot preostanke iz ledene dobe; vendar moramo biti pri podobnih trditvah

previdni, ker so njena semena zelo lahka in jih vetrovi stalno raznašajo daleč naokoli. Strma in vlažna pobočja poveže pred plazovi, na pustih tleh izboljšuje zemljo ter jo pripravlja za gozdove, na pašnikih pa je nadležen plevel, ker duši sosednjo rast.

V okolici Kočevja in Koprivnika je planinsko cvetje pogost pojav posebno po goratih predelih na Friedrichsteinu, Borovski gori, Kozicah, Krempi, Rogu itd. S temi kraji se bomo pozneje bavili v nekem poglavju; že sedaj pa lahko omenimo, da spadajo ti kraji med največje botanične zanimivosti na naših tleh.

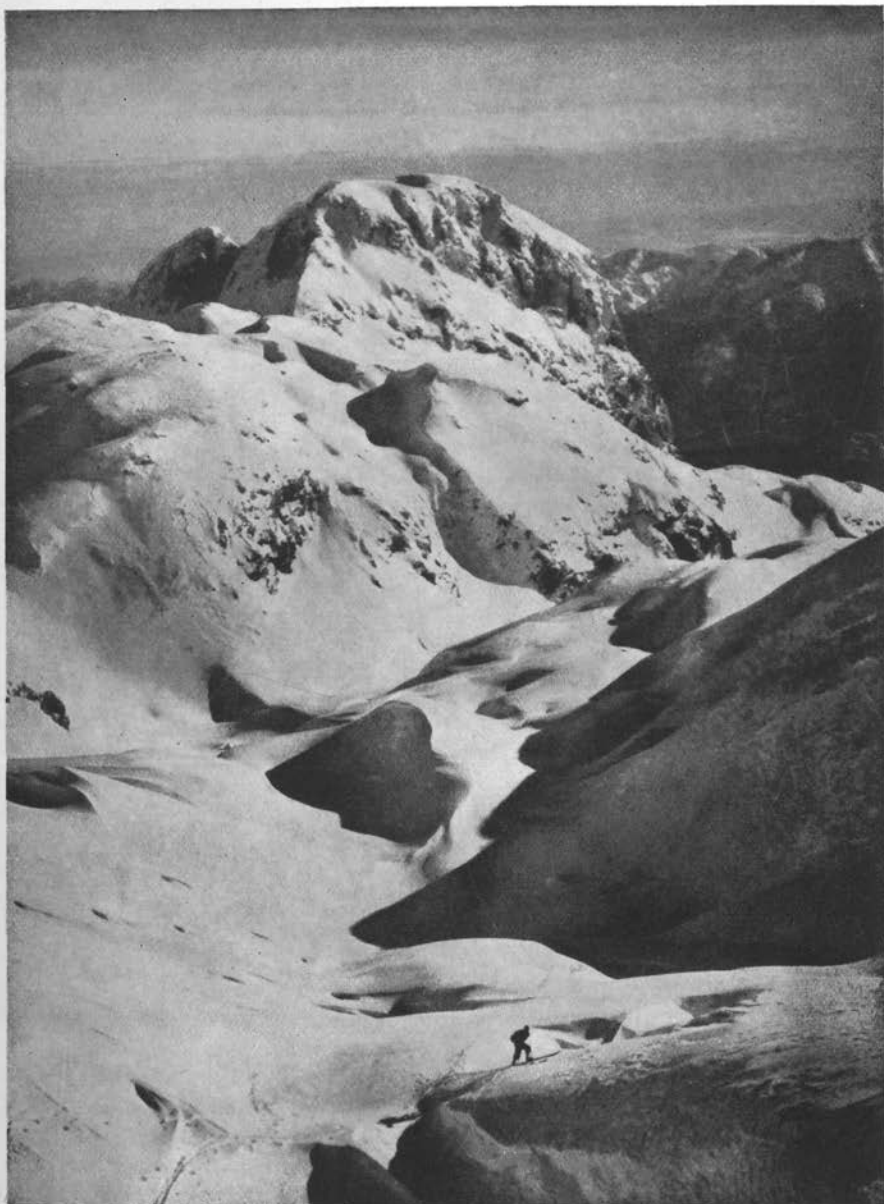
Tudi ostali del Dolenjske ne pogaša rastlin alpskega izvora, saj *ščetinovec* (*Nardus stricta* L.), zelo razširjena trava, ki uspeva v južni Evropi le v gorovju, raste še po travnikih okrog Novega mesta in Metlike, ter divjakovec pri gradu Luknja ob Krki. Obe mesti v dolnjem Zasavju, Radeče in Krško, imata največ tovrstnih rastlin ob Savi. Pri Krškem dosežeta pri nas najnižje nahajališče (ca 200 m) *klinolistni kamenokreč* (*Saxifraga cuneifolia* L.) in *skalna nebina* (*Aster Bellidiastrum* Scop.). Kamenokreč je predalpska cvetlica, značilna in pogosta v smrekovih gozdovih Centralnih Alp. Dr. J. Horvat jo je našel celo še v Hrvatskem Zagorju in v soteski Zelenjak pri Klanjcu ob Sotli. Vsekakor si upa daleč od planin.

Skalna nebina najrajši uspeva na apnenastih tleh v višini od 700—1500 m; redno pa jo pri nas dobimo tudi še v višinah okrog 2000 m. Od ostalih rastlin tega rodu se zelo loči in je, bolj ko astram, podobna krepkorasli marjetici, s katero jo zelo zamenjavajo. Lahko pa je skalno nebino ločiti od marjetice, ker ima lasasto cvetno čašo (kodeljico, papus), ki je marjetica nima.

Kratek sprehod ob Savi iz Radeč proti Podkraju (»Za Brusom«) bo ljubitelju planinskega cvetja dobro poplačan. Kljub milemu podnebju in nizki legi (ca 200 m) uspevajo tod: *dišča krebuljica* (*Myrrhis odorata* Scop.); *preobjeda* (*Aconitum paniculatum* Lam.) in *tresetka* (*Tofieldia calyculata* Wahlemb.). Preobjeda ima sorodne vrste po planinah in uspeva največ v višinah med 1200 in 2400 m. Tresetka pa se v večjih višinah močno izpremeni, tako da so sistematiki ustanovili posebno planinsko pasmo (var. *glacialis* Thomas), ki ima krajši grozd rumenih cvetov in ožje liste. Lansko leto tragično preminuli botanik Rajko Justin je za tresetko zabeležil novo slovensko ime: *žiljka*. Žal ni označil kraja, kjer je ime slišal. Po raznih okolnostih sklepamo, da je to bilo na Šmarni gori. — Kdor ima količkaj lahke noge, se bo s temi cvetlicami neutešen dvignil iz Radeč preko Jelovega na Čimerno, kjer bo na ca 800 m visoki planoti ob toplih spomladanskih dnevih prisostvoval reviji gorske flore, kar je premore »dolenjski Triglav« Kum (1219 m) pod svojim zvonom.

Bolj skromen bi bil v tem oziru seznam mariborske okolice, ako bi ne bilo pri Rušah Falske peči, ki jo bomo predstavili v prihodnjem poglavju. Precej pa najdeš okrog Maribora zelene jelše, ki sili pri Treh ribnikih skoraj v mestni park. Razumljivo nam bo, da se

Foto inž. Avčin Franc

Med Debelim vrhom in Hribaricami

marsikateri cvet s senčnatega Pohorja zaseje globoko v dolino in tudi v bližino Slovenske Bistrice ter Slovenjgradca (pri slednjem prav tako s Plešivca).

Kačji koren (*Polygonum bistorta* L.) sem kot dijak poznal le iz Narodnega parka pri Triglavskih jezerih, torej iz višine ca 1700 metrov. To je bilo popolnoma prav in v redu; saj piše tudi Hegi, da je ta prelepa dresen razširjena najbolj med izohipsami od 800 in 1900 m višine. Vsakdo mi bo verjel, da sem tedaj smatral za prav slab dovtip pošiljko rastlin s travnikov pri Ormožu, ko sem med zastopnicami flore močvirskih travnikov zagledal to »visokorodno« rastlino. Precej knjig je bilo treba prebrskati, da smo zadevi zapali. Poslednjih dvomov nas je rešil šele Hayek, ki navaja več krajev v tej okolici: Pesnica, Maribor, Ptujsko polje, Ormož, Radgona. Čeprav imamo po vsem tem neugoden občutek, kot bi rastlina s preselitvijo med trivialno travniško floro izdala elitno družbo na planinah ter mnogo izgubila na privlačnosti, moramo vendarle resnici na ljubo priznati, da spada cvetlica med lepote. Do 1 m visoko postavo odevajo temnozeleni, pri dnu srčasti listi, ki objemajo steblo; na vrhu pa je okronana z dolgimi valjastimi klaski od daleč vidnih breskovo rdečih cvetov. Zima ugonobi zelišče do korenike, ki leži tik pod površjem in je prav čudno zvita v obliki črke S, od česar ima rastlina slovensko kakor latinsko (bis = dvakrat, tortus = zaviti, upognjen) pa tudi drugojezična imena.

Koreniko kačjega korena so v prejšnjih časih zdravniki visoko cenili kot zdravilno zaradi čreslovin, ki jih vsebuje do 20%, dandanes jo je izpodrinila srčna moč (*Potentilla erecta* Hampe). Ljudstvo pa kačji koren še vedno uporablja proti kroničnemu katarju v črevesju. Rastlina se bogato razmnožuje s semeni, pa tudi vegetativno, to je s številnimi poganjki iz korenike. Zato se na krajih, kjer se je udomačila, v nekaj letih namnoži do velikih združb, ki uničijo prejšnjo vegetacijo.

Ob robu Panonske nižine se nam nudi podoben primer ko pravkar opisani na travnikih med Ljutomerom in Mursko Soboto. Kdo bi si pač upal dvomiti, da ključavnice ali narcise (*Narcissus augustifolius* Curt.) niso dostojne predstavnice planinske flore? Saj vendar rastejo na Golici. Dá, res je. Prav tako pa jih na murskih travnikih ni nihče sadil in vendar jih na več mestih dobiš. Plemel jih je trgjal v okolici Krškega, majniški izletniki jih prinašajo tudi s Krempe na Kočevskem in Ljubljanci celo s Šmarne gore.

Take novice bi nas zmedle, toda vselej se najde razlaga in zagovor, ki opravičuje na prvi pogled nerazumljive muhe matere narave. Domovina narcis so najbrž gorski travniki Južnih Alp ali morda celo Ilirskih planin, od koder so prodrle preko ravnin globoko med alpske velikane. Iz tega vidimo, da niti na visokih gorah ni vsaka roža drugim »rasno« enakovredna, čista planinka z nepoprečnim rodovnikom. Kot nepristranski opazovalci pa moramo omeniti tudi »manjvredne«, ker se ob njih prav tako lahko kaj naučimo.

(Dalje prih.)

Zima na Prisojniku

Dolgo je že od tega, ko je dr. Kugyju in slavnemu Ojcingerju uspelo pozimi kot prvima, da sta prišla po dveh neuspehih z juga na Prisojnik. Na vrhu je do današnjega dne vasoval stalno le sneg, sem pa tja ga je obsijalo solnce, skoraj vedno pa so ga bičali viharji.

Na eni največjih grmad plazov v naših planinah sva se v jutranjem mraku poslovila s tovarišem. To grapo pod slapom, kjer se združijo vsi plazovi iz ogromne Prisojnikove severne gmote in Goličic, sem si izbral za bližnjico. Snegov se tu notri naleti toliko, da segajo visoko v skale; tudi preko poletja ne skopné, do jeseni počakajo novih. Nič se mi ni ljubilo, utirati si po navadni poti gaz skozi zasneženo rušje. Preveč bi se bil izmučil; sil in moči bom zgoraj še resno potreboval. Tovariš mi je odnesel nazaj krplje, ki bi mi zgoraj hodile v napotje. Z desne se je preko skal modril gladek led; tudi slap sam je bil vkovan, njegova pesem je bila komaj slišna.

Šla sva vsak svojo pot. Preko poledenelih plošč in strmih snežišč sem prišel na pot tik pot Hanzovo steno. Jeklene vrvi in klini so mi omogočili prehode; le na vrhu samem sem se zaril v sneženi greben. Presekal sem ga in si priboril prehod. Nizko spodaj sem zagledal tovariša na povratku. Visoko sem že bil in naglo sem napredoval. Zadovljen sem mu poslal pozdrav. V naravi okoli sebe pa sem zapazil, da dan ne bo tak, kakor so bili prejšnji. Svinčenordeče nebo in veter, ki je v sunkih majal na Solni Glavi in spodaj po Pišnici stare macesne, borovce in smreke, ni nič kaj dobrega obetal.

Naglo sem prečil grapo, dalje se po rušju spustil nižje in sem stal na snegu nad slapom. Od tu dalje se je pričela pot. Snegovi, obrnjeni proti zapadu, so bili zmrznjeni in varni, severni in vzhodni pa prhki in prečenje je bilo mučno in tvegano. Nekaj korakov sem šel po vrhu, potem sem ga gazil po vsej dolgi polici iz grape v grapo. Zdelo se mi je, da tega ne bo konec; pot, ki utruja in je brez nevarnosti, ne nudi alpinskega užitka. Globoko gaz sem pregazil in komaj sem čakal, da pridem navzgor med skale. Končno se je pot obrnila v zavarovan, zasnežen žleb. Trd je bil posel v žlebu samem, a izstop sam in prečenje dalje levo navzgor sta zahtevala posebno paznjo in dobro varovanje, kolikor se je dalo. Po strmem žlebu, napolnjenem s trdim snegom, sem naglo pridobival na višini. Zopet sem gazil po srednjih Prisojnikovih snegovih, prečil več strnjenih plaznic in se bližal strmi polici, ki vodi proti Hudičevemu stolpu. Lahko sem pristopil po strjenem snegu na kratki, strmi in izpostavljeni prečnici. Na grebenčku, kjer je veter spihal ves sneg, pa me je sprejel vihar. Že pogled navzdol preko Goličic v Krnico in tja proti stenam Rogljice in Škratlice je bil podoben bližajoči se besneči vihri. Sten tam preko nisem videl več.

Videti pa je bilo, da se je tam preko, od juga, nekaj velikega valilo. Bil sem vesel in pripravljen, da prestanem marsikaj. Skozi kamin navzgor sem se v mrzlem vetru dvignil na vodoravno polico, ki vodi v desno preko strmih lijakov. Prva dva sem prečil z naletom,

Prisojnik s severa

Foto Marjon

tretji pa me je ustavil s strahom. Strm je bil, a kratek. Po trdem snegu sem vanj vstopil, sekal stope in prijeme, dokler nisem v polovici prečnice začutil okoli sebe suh sneg, ki je preteče visel v strmini in bil vsak čas pripravljen, da se odtrga. Dolga bi ne bila pot, »kratek čas« bi imel, da bi se lovil... prenašlo bi se vesina na spodnjem robu odtrgala v globino. S silo tu nisem nič opravil. Previdno in varno sem utrjeval stope, da si ne porušim snežnega ravnotežja. Zavedal sem se, da tu lahko vsak trenutek in vsak napačen gib prinese kaj hudega. Zatajil sem strah, utrujenost in mrzav in stopal naprej s trdno voljo, od stopa do stopa preko težav.

Okoli mene pa se je temnilo vedno bolj. Oblaki in megle, ki jih je gnal veter z juga, so se kopičili drug na drugega, se zaganjali ob grebene, da je gora ječala v silnem navalu. Spuščale so se razcefrane megle po snegovih in robih navzdol. Jaz pa sem, sam v tej razburkani naravi, prečil po sipkih snegovih dalje. Dobro sem čutil, kako mi je iz mrzlih in vlažnih oblakov padla prva snežinka na oznojeno telo. Za prvo so pričele padati druge, da je bilo okoli mene kmalu puščobno sivo. Prikopal sem se na greben, stal sem na varnem. Pred menoj pa je ležal in se grezil nov, kratek in strm lijak. Vse je bilo strmo zasneženo in oči so zaman iskale varnih skal ter sigurnih okrajkov od roba do roba. Na Vršiču pa so čepeli oblaki in se grmadili drug na drugega, da so bili kakor grozeča, postrojena vojska, ki vsak čas čaka povelja za napad. S strašno silo se je razvnela nevihta. V meni pa je glodala misel ko črv, da ne bom uspel. Trdovratno sem jo odgnal in stopil v lijak. Gibi rok in nog, sploh vse kretnje telesa so morale biti narejene natančno, smotrno, če sem hotel doseči svoj namen. Razločno sem čutil, kako je sapa

pometala z nasprotnega roba sneg; ta me je bičal v obraz in mi silil vsepovsod pod obleko. Dvojne rokavice niso zdržale navala, zmrznile so in bile, kakor vsa obleka, jekleno trde in ledeno mrzle. Pri vsakem gibu sem čutil, kako ledeni mraz pritiska na vroče telo. S pestmi sem udarjal drugo ob drugo, jih stiskal pod pazduho in med noge, pa tudi s tem nisem dosegel namena.

Zeblo me je vedno bolj. Razločno sem videl, kako se je sapa pred obrazom združila z meglami. Povsod: po obleki, po obrvih in trepalnicah, se mi je nabiralo ledeno ivje. Z lijaka navzgor, po strmi, izpostavljeni vesini, skozi vihar in mraz sem začutil in spoznal razburkano naravo na Prisojniku pozimi. — Pridobival sem vendar na višini preko plitvega snega in preko ledenih skal, ki so se prevlekle z ivjem. Še dosti je bilo dela, preden sem prišel na snežno planjo pod vrhom. Sedaj vihar ni več žvižgal, rjovel je, tulil in ječal, se zaganjal in divjal ko ujeta zver. Trgal mi je sapo izpred ust, metal v zrak kamenje in sukal po nebu poledenele, ledene plošče. Pritisk vetra me je utrudil in mi oslabil telo; utrujen sem se z zadnjimi močmi boril z razburkano, mogočno naravo — končno je vedno močnejša in silnejša od ljudi. Sunki so bili tako močni, da so me šestokrat vrgli ob sneg, kjer sem lovil sapo in nabiral moči. Da bi po planji napredoval proti vetru, ni bilo niti misliti. Sneg mi je letel v oči in me slepil. V notranjosti pa sem bil vroč, grelo me je razburjenje in bližina težko priborjene zmage. Duša je ukazovala volji in telesu, da ne smeta odnehati. Vedel sem, da je tam preko, onstran teh težav, novo življenje, ki se ga vsi tako zelo veselimo; saj zmaga nad resnimi težavami nad vse razveseljuje slehernega človeka. Vse pa je določeno po usodi. Zapisano je, da človek proti njej ne zmore ničesar: pride zmaga — pride uspeh; pride poraz — vse sprejemem, ko da drugače ne more biti. Tudi smrti se še noben človek ni ubranil. Živimo pa zato, da se naučimo odpornosti in kljubovalnosti; izučeni lahko odvrnemo marsikaj, česar neborec ne more.

Na robu me je sprejel divji vihar, ki pa me ni mogel zadržati; kakor prirasel k skali in snegu, sem prihuljeno napredoval više. Duh in telo sta bila napeta od pričakovanja; prav zaradi takega užitka se trudimo: vsako pričakovanje je razkošje... Tenka plast ledu po spihanih grebenskih skalah ni pustila ne derezam ne cepinu sigurnosti, pač pa je zakrivala razčlenjenost. Pihalo, zavijalo in vleklo pa je vedno bolj, čim bolj sem se bližal vrhu. Veter se je opiral v skale in opasti — zares: skale so ječale! Istina: v gorah ni vsak dan solnčna nedelja, pa je kljub temu vedno po svoje lepo.

Na vrhu sem se srečno zavedal v družbi snežnih megla in oblakov, zmagonosno sem zavpil, da je veter glas raztrgal, ga odnesel s seboj in ga posejal preko dolin! Od nekdanj in vedno je Prisojnik zbujal v meni silo in spoštovanje; danes pa, ko sem zmogel priti skozi mraz in viharje na njegov vrh, sem ga cenil še neprimerno bolj. Mogočna je veličina njegovih severnih sten poleti; a pozimi se veliča-

stvo dviga v orjaštvo. — Globoko sem zadihal in v duši se je porodila pesem razkošja in prešernosti! Ponosen sem bil na ta uspeh. Opravil sem pot, kjer se nič ne more imenovati lahko ali nenevarno, kjer tuli vihar, ki utrujajoče slabi telo. Tu človek pozabi na čas; lepo je, ko mu v gorah ne bije ura, ki je je vaju v dolinski vsakdanjosti!

Dolgo nisem obstal. Veter je z nevidnimi prsti suval proti meni; pozdravil sem srečo in se zahvalil orjaku za mogočni sprejem, potem sem se spustil skozi oblake v temno sivino po isti poti navzdol. Šestop me je stal prav toliko ko pristop.

Spodaj pri koči na Gozdu sem spoznal, da se mi je posrečilo veliko delo. — V dolinah je že prijetno grelo solnce, Prisojnik pa je bil zadelan z oblaki in v višinah je snežilo. Po ridah sem smučal prav do Kranjske Gore. Po takih uspehih se vedno dobre volje vračam domov; saj so z njimi težko priborjeni daljni načrti...

Ko pa sem 19. marca, na praznik sv. Jožefa, prečil Razorjeve grape preko severne stene izpod Škrbine med Prisojnikom in Razorjem h Kugyjevemu izstopu, sem začutil, da prihaja tudi v gore pomlad. Zgodaj sem zapustil steno za seboj, in prav je bilo tako. Pozneje, ko jo je solnce obsijalo, so se lomile snežne strehe in se s truščem skozi grape spuščale navzdol. Narava se je prebujala in zbudili so se plazovi. Pod jasnim nebom sem hodil preko ogromnih kont in robov Križkih Podov v blesku solnca in v odsevu ožarjenih šip. Vrh Križa sem si med skalami poiskal zavetja in pomladnega, toplega solnca ter užival to pomladno občutje. Prijetno mi je bilo posebno še, če sem se spomnil, kako sem moral prav to zimo kljubovati mrazu in viharjem. Na bližnjih robih so polegali tropi gamsov in se prav tako veselili toplega solnca. Vse gore so bile še bele, okrašene ko neveste. Oblaki so plavali preko umitega neba, ponosno in mirno ko labodi po sinji gladini. Triglav še ves bel, mračen in mrzel, pa se je nagibal s svojo ogromno severno steno vedno bliže k meni. Preko ledenika je sijalo solnce; tam sem zapazil črne točke, ki so naglo švigale po snežni planji. Bili so to naši gadje — tovariši, alpski smučarji, udeleženci ministrskega tečaja. Za njimi se je pršil suh sneg kakor zastave. Vesel sem jih bil in spomnil sem se, da »... vsak po svoje so živeli na tem božjem svetu...« — — —

V opoldanski pripeki sem se spuščal skozi Bukovje v Vrata. S Sovatne, Stenarja ter Triglava so se oglašali plazovi, ki so v dolgih curkih padali — in besneli. Drevje je bilo še globoko zasneženo.

Domov pa sem se vračal preko Višeka, kjer so me prevzele mehke trate in svetlozeleni grmi, v gozdovih je imela bukev nabrekle popke — nekateri so že brsteli. Na gorah se še ni raztopil sneg, prisojni breg pa že poganja rože, rože bedenke, ključavnice in ledenice — vigred glasno žvižga s piščaljo! Takrat, v tem času razprostre sreča peroti čez planjave, ko iz travnikov vzplamti pomlad, ko se po prisojnih stenah rumeni gorski jeglič, ko se čuje iz gozda življenje, ki napoveduje svatbo. Prav tako je, kakor da bi v tej glasni ptičji pesmi od nekod daleč prihajali akordi Griegove »Pomladi«...

Pikovnik pod Zadejlo

Foto M. Lipovšek

Marijan Lipovšek:

Na smučeh okrog Zale in Iške

S smuških romanj po naši deželi so mi ostale Bloke v nepozabnem spominu. Srce mi je vzdrhtelo od veselja, kadar sem se ozrl čez Barje tja proti Krimu. Spomnil sem se starih znancev: Ulake, Nove vasi, Golega hriba in Betonovega. Kakor svetla točka je žarela dežela zadaj za Iškim Vintgarjem, polna solnca, belega sreža in sinjega neba.

Spoznal sem Bloke od Menišije do Travnne gore, od Nove vasi tja v globoko Zalo. Le visokih hrbtov, ki se vlečejo ob straneh Iškinde debri z Rakitne in Kureščka prav na Bloško planoto, še nisem poznal. »Kako je neki tam?« sem se vpraševal. Včasih sem opazoval z Ustja nad Vrbico daljne vasice, koničaste stolpce cerkva, obdanih s čredo drobnih hišic. Strmel sem v neprodirno hosto Mokreca, čudil sem se globokim zasekam med strmimi hribi, ki so se vstopili krog njih v zverženo vrsto. Motril sem sence: od jeseni do spomladi mračé divje grape. Z Rakitne, s Krvave Peči in z Osredkov hite vesine, tod skalnate, tam porasle, vse pa neizprosno strme v divjem

neredu nizdol k potokom. Rdečkasti stolpi se preteče dvigajo nad Vrbovico; med nje si je našla pot ozka steza, ki se vije od Zale tja na zahodne planote nad soteskami.

Ko pade sneg in pritisne mraz, se ta gorati svet še bolj odmakne v svojo samoto. Redki smučarji ga ne zbude iz dremotnega zimskega sna, komaj da ga zmoti vrisk mladine tam z Rakitne. Kakor po čudežu je krajina nedotaknjena, in vasi, visoko zadelane s snegom, leže pokojno po hribovju. —

Dolgo vrsto let so me vabili ti kraji. V srcu sem nosil spomin na njihov poziv, na vedno močnejši klic. Kakor zaželjena dežela so mi svetili v puste dneve. Premnogokrat sem se jih spomnil sredi vrvečega, nemirnega življenja in vedel sem: tam daleč je kraj, poln miru in samote. Minevale so zime, neutešeno hrepenenje pa je raslo. Kako počasi je dozoreval trenutek svidenja! Ko mislim na dolge dneve, v katerih se nisem mogel odločiti za odhod, se mi zdi: naklonjena usoda me je z najrazličnejšimi ovirami prisilila, da sem usmerjal svoja zimska pota drugam, samo da mi je prihranila najlepši sneg in najbolj solnčne dneve v hribih tam med Barjem in Blokami. Tako se je zgodilo, da je napočil čas odhoda sredi zime in jasnine. Naenkrat, sam ne veš kako, te prešine misel na željeni kraj, in ne moreš se več ustavljati vabljivemu klicu; kajti tedaj imaš vse: priliko, voljo, veselje — pa še vreme povrhu!

Tisti dan po sv. Treh Kraljih sem se odpravil z doma. Zgodnji notranjec me je prepeljal čez Barje. Še v temi sem hodil skozi Kamnik navkreber. V skritih jezerih, v poledenelih strugah in v dolgih prekopih so kuhali povodnjaki sivo meglo. Krmežljavo sta gledala Sv. Jožef in Sv. Ana podse na ravnino. Žalostna gora se je ogrnila v plašč; tja nad Brezovice je segal v velikem loku. Za Krimom se je daniło. Rožnati oblaki so naznanjali prihod solca in lepega dne.

Bilo je mrzlo jutro. Smreke so kimale izpod smešnih sneženih klobukov. Po izvoženem kolovozu je bila hoja prijetna in kaj nagla. Pod Rakitno so že rdeli gozdovi. Zgodnji vozniki so vozili s sopečimi volmi debela debela v dolino. Vrh zadnjega klanca sem si pripel smučī in pri cerkvi v Rakitni krenil na desno čez polje. Mrzel vzhodnik je oral v snegu dolge, plitve zastruge. Smučina mi je kazala pot čez gol grič in v lepih smukih navzdol na cesto, ki drži okrog Novaške gore. Bil sem na pragu sveta, ki sem ga v željah tolikokrat prehodil. Resnica, ki je po nauku izkustev vselej grenkejša od še tako sladkih sanj, ni imela tu niti kaplje grenkobe v svoji čaši. Razprostrta in vabeča je ležala bela zemlja pred menoj. Jelovi gozdovi, ki so valovili iz dolin in oblegali gole rakitniške bregove, so se mi zdeli drugi dom. Prijazno je dvigala cerkvice sv. Lenarta daleč tam nad sotesko Iške ošiljeni zvonik k nebu. Tako tiho je bilo vse, kakor na velik praznik. Zapuščen je bil kolovoz. Star mož je krevsal ob palici v hrib, drvar je krenil s sekiro na rami v gozd, pa spet samota ko v izumrli, začarani deželi.

Na planem griču pri prevali sem postal. Žarko solnce se je blešče odbijalo v kristalnih ploščicah na snegu. Zastajal mi je dih od radosti, da smem bivati in hoditi sredi take lepote. Cele čete smrek,

z debelimi sneženimi kepami na vejah, so se vrstile po valovitih dolinah vse dalje proti gozdnati Menišiji. Bele glave vrh hribov so se nizale daleč v notranjsko deželo. Še kratek pogled proti belosivim gorenjskim goram — in že je cesta izginila v gošči, prevalila se je in v naglih strmcih planila na ravnico. Na ostrem ovinku v gozdu me je spodneslo. Mrzla prha pršiča me je obsula. Ves bel sem prismočal v Lanišče, kjer sem si otepel oprtnik in obleko. Prestal sem sneženi krst za vso dolgo turo.

Od Lanišča je skozi gozdno preseko le še kratka pot do kmeta Pikovnika. Beli breg Kozlovca se je izoblil v široko prevalo. Staro znamenje vrh klanca se trudno naslanja ob leseno ograjo. Na drugi strani stoji na nizkem griču velika kmetija, družina hiš in kozolcev, znak trdnega gospodarja. Kralj pod Zadejlo! Vso prostrano Menišijo pregleda s svojega posestva, vse njene bele stražarje: Vinji vrh, Stražišče in zadaj debelo Slivnico.

Diven srež je ležal na prostranem hrbtu onstran prevale. Ne sledu ni bilo na njem o živem bitju. Kar težko mi je bilo zarezati smučino v prelestno belino. Po valovitem grebenu sem se dvigal proti Zadejli. Na desni spodaj se je prikazala vasica Župéno, še dalje druga sela, raztresena med gozdovi in griči, skupki ličnih hišic z belimi kučmami nad ostro osvetljenimi stenami.

V Zalo padajo strmine. Daleč spodaj v skritih zasekah pod Zadejla izvira nekje bistra Notranjka, ki v družbi z Iško neslavno konča svoj tek v leni Ljubljani. Z belega robu, ki drži s Kozlovca na Zadejlo, opaziš, kako srdito se je zajedel Vintgar v hribovje. V gluhi tišini se ti včasih zazdi, da slišiš zamolkli šum brzic pod sneženim puhom. Pravljična brata Krim in Mokrec sta odtod prav pohlevna gozdnata kupca, še Zadejla ju poseka s svojimi strmimi severnimi bregovi. Sredi poraslih hlebčkov, ki valove po visoki planoti, zagledaš vasi: Krvava Peč in Rakitna sī mežikata čez globeli.

Tih in svetel je bil tisti dan. Bilo je tako mirno, da si za hip mislil, da so vasi izumrle. Kakor da bi dežela od same lepote nema obležala in začudena nad solnčnim zimskim dnevom brez znakov življenja z vsemi gorami, doli in vasmí, ki jih je nosila v naročju, strmela pod modro nebo.

Z Zadejle drže gladke poljane dol proti Koščakom. Pri prvi hiši, zaprti in zapuščeni, se spravim pred prag in si na toplem solncu pripravim južino. Od ledenih sveč pod kapom so padale kaplje. Rjavi les na vratih je bil gorak. Solnce se je povzpelo že tik pod vrh svoje nizke zimske poti. Kmalu sem se dvignil, misleč na dolgo pot pred seboj. Vijugast hrbet je valovil v daljo. K Sv. Vidu sem moral daleč v ovinku. Ozka gaz drži med kočami v Koroščih pod golo sleme, kjer sem po dolgem času spet srečal živo bitje v osebi vola — samotarca. Čez prisojno reber sem nato prispel v Sv. Vid.

Pri kapelici za vasjo sem mazal smučí. Pas smrek daleč na Taboru mi je bil za cilj, ko sem zagazil v sipki srež. Po dolgih, položnih šijah, ki se širijo v poljane in ožijo v porasle prelaze med dolinami, sem počasi drsal od vršiča do vršiča. Na belih gričih je

V Ravnicah

Foto M. Lipovšek

postavljen velik venec vasi, pretrgan z gozdovi in bregovi. Solnce se je nagibalo za Slivnico. Sinje luči so sijale iz vsake osojne globelice. Nizke ograje so na klanecih risale v sneg dolge, zveržene sence. Kmalu sem bil v Jeršičah. Tiha je stala vas. Dvoje otroških oči je strmelo za menoj, ko sem zavil v gozd, kjer se vale strmine nizdol k Iški. Ozka steza pod Polšečami je bila prestrma za smuči. Prečil sem močno nagnjen breg in pod hišami obšel najhujšo strmino. Položno se tik za vasjo dvigne breg k cerkvi sv. Urha. Cerkveni obok me je sprejel v zavetje pred hudo burjo, ki je vihrala krog vrha, da so se vsipali oblaki pršiča z dreves. Na strmih lesenih stopnicah, ki vodijo v zvonik, sem sedel in se grel v žarkih. Skozi nizek vhod je gledalo popoldansko solnce. Daljne gore na zahodu so bile vse motne. Vinji vrh in Stražišče sta se dvigala na obzorju.

Kar premagati sem se moral, da sem spet nataknil smuči in zavil krog vogla v silni veter. Doli za gozdom v zavetju je bilo mirno. Naglo sem drsal v klanček proti Ravnicam. Iz vasi vodi položna pot navzdol na razpotje. Okrog Gradiškega hriba sem zavil v Ravnik.

Pred menoj je valovil bloški svet. Županšček in Blošček sta stala kakor dva mrka dedca. Smuči so risale sled v planjavo med redkimi bori in brezami, med majhnimi zaledenelimi potočki in

nizkimi, komaj zaznatnimi vzpetinami. Tu in tam so se dvigali stari bloški križi, znamenja vrh klancev in na razpotjih. Ozka brv je držala čez Bloščico. Sredi gladkega odklepa so se utrinjali vali. Tiho se je med ledom pretakala voda. Kmalu sem križal glavno cesto v Lužarje in čez plano dolinico pod Bradatkami dospel tik pred solničnim zahodom v Novo vas.

Pol pota je bilo za menoj. Z Barja s smučmi na Bloke — to ti je zares dolga »rajža«. Druga polovica pa je obetala biti še imenitnejša: z Blok do Barja na smučeh! — Kajpak po drugih krajih, na vzhodni strani Iške. Menim, da ni mnogo smučarjev, ki so tod že romali! Ugibal sem, kod bom hodil. Ali čez Rob in gori na Kurešček, ali tja čez samotno Krvavo Peč tik nad Iškimi prepadi? Odločil sem se za drugo pot in prav sem ukrenil. Ostal sem ves čas na višini okrog 800 m. Ko zanalaš je z Bloške planote tja proti Mokrecu postavljen visok hrbet brez vsakih presek. In kakor od Zadejle tja na severovzhod k Sv. Vidu, tako moraš tudi na tej strani od Sv. Ožbolta v velikem loku na jugovzhod proti Boštecām, če nočeš dol v Iškino deber.

V Novi vasi so bile gostilne vse prazne. Smučarje bi preštel na prste ene roke. Le kje so tujci, da se lepih Blok tako ogibajo? Zase se nisem pritoževal. Ljubša mi je samota nego kričava množica. No, usodi nisem ušel. Dva pijančka, na katera sem naletel v prvi gostilni, sta me morila s svojo filozofijo in s krasnimi srbskimi kletvicami. V prepričanju, da sta me imenitno zabavala, sta se končno umaknila za sosedno mizo in se dalje napajala. Obsedel sem sam pri peči. Ravno, ko sem pospravil pol južine, se odpro vrata in v sobo stopi moj dobri znanec, starešina slovenskih smučarjev, Rudolf Badjura. Z veseljem sem mu stisnil roko. Menda je nama bilo usojeno, da sva se že tretjič srečala na Blokah. Ta imenitni jubilej sva slavila s kuhanim vinom.

Drugi dan je bil mrk in mrzel. S severa so vihrale megle. Solnce je komaj za silo osvetljevalo Novski hrib, ko sem dospel do križa vrh klanca. Steza je vodila naravnost preko hrbta v Volčje. Zavil sem na desno po vrhu širokega roba in v krasnem srežu zdrknil dol proti Velikemu Vrhu. Sredi vasi je hlapec napajal voliča. Povprašal sem za pot. Čez goli grič so držale stopinje. Sledil sem jim, vodile so me v gozd in se izgubile v gostem lesu. Med drevjem sem si utrl smučino na rob in po gladki strmini krmaril navzdol. To je bil sneg, da se je kar samo smejala! Za štiri prste lahkega sreža je nasul mraz z meglo po bloških goljavah. V navdušenju me je zaneslo kar preveč na vzhod proti Runarskemu. Tri hišice daleč na nizkem bregu tam na severu sem si izbral za cilj. In potem je šlo naglo po planoti kar povprek čez vse potočke, ki se zvijajo v ravnih tleh.

Sivobela plan se je širila krog mene. Rahli valovi — nizke gube na njej so ji dale še prostranejši videz. Redko drevje, tu in tam brez reda moleče iz snega, jo je prikazalo še prostranejšo. Prava Bloška planota! Medlo, brezmočno solnce je blede sijalo nanjo kakor kje na daljnih severnih ravninah, kjer ne poznajo toplih barv južnih dežel. Samo moja smučina je izdajala človeka; sicer krog in krog

V Krvavi Peči

Foto M. Lipovšek

siva zima, samota in tišina. Križal sem nebroj sledov. Tam je skočila mimo grma srna, tod je tekel zajec in spet tam je drobila majhna podlasica v snegu svoje nežne sledove. Shajališče divjih bloških živalic je menda tod; odkod bi se sicer vzele te neštevilne stopinje in stopinjice, ki so se križem kražem vsevprek vile in govorile o nepoznanem, skritem žitju divjadi, ki jo mi umni ljudje v zabavo morimo!

Čez Blatni potok sem prav po sreči prišel brez mosta, čez snežen jezik, ki mi je molel z drugega brega naproti. Kmalu nato sem bil pri hišah v Godičevem. Priklical sem staro ženico. Useknila se je v predpasnik in mi s tresočim glasom naštevala vasi: »Tisto tam je Zakraj, ona vas pa Strmec.« — »Oj, mraz je danes,« je pristavila. »Vi pa kar sami?« Potolažil sem jo, da sem vaje samotne hoje. Prijazno sva se poslovila.

Čez strmino, kjer bi me v naglem loku kmalu izpodneslo, sem zasmučal na ravnobo in na cesto v Lužarje. Dospel sem na severovzhodni kraj visoke bloške police. Cesta se tod prevale v Dole proti Laščam. Krenil sem na sever. Na levi se je hrbet od Lužarjev prevesil v grape k Iški, ki tod nekje izvira. Pri vrhu sem prismočal

pod staro cerkvico sv. Ožbolta. Menda je edina v deželi, ki nosi po krivem svoje ime. V glavnem oltarju kraljuje namreč Mati božja, sveti Ožbolt pa je potisnjen ob stran. Ob cerkvi čepi nizka mežnarjeva kmetija. Strašansko hud pes me sprva ni pustil blizu. Pa sem ga le pregovoril. Odnehal je in me le nezaupno motril s svojimi pametnimi očmi. Najbrž sem mu imel predolga stopala in prehudi palici v rokah.

S cerkovnikom sem se pogovoril o nadaljnji poti. Na severozapadu leže vasi na oblih glavah, ena višja od druge. Za Seli, kjer me je čakal najsamotnejši del pota, je bilo mračno. Zavil sem, vsekozi po goličavah, čez Narede v loku skozi redek gozdič na Boščeče. Siv dan je bil, ko sem odšel z Blok, sedaj pa se je zjasnilo. Počasi sem drsal ob izhojenem kolovozu. Sever je obrisal nebo. Siva stena za vasmi je izginila. Visoki Sv. Primož je pogledal izza kočic na Vrh. Mimo šole v Mohorjih sem kmalu priromal do zadnjih hiš pod Seli. Kopica otrok je ustavila sani in radovedno zastrmela vame. V teh krajih se ne čudijo smučarju — saj je bila dolinica pod vasjo vsa porisana s smučinami — le tujci so tod redka prikazen.

Pri hiši nad klancem sem povprašal za pot. Krepak možakar mi je svetoval, naj se držim od lovskih koč dalje kar telefonske žice, ki me bo prav pripeljala na Krvavo Peč. Dejal je, da je tam najbliže na Kurešček, čez Rob da bi hodil prenizko.

Ob dolgi vrtači se vije cestica k lovskemu naselju. Na zahodni strani Iške globeli mi pokima v slovo Sv. Urh, moje včerajšnje počivalo, na pol gladkem, pol kosmatem hribu, ki mu daje odrezani pas gozda značilno podobo — nato pa me sprejme vase prvi veliki gozd Mokrečevega kraljestva. Uro samote gazim po ozkem kolovozu za sledom. Veje, ovite z ivjem, mole čez pot, smreke so kakor košate bele postave. V neštevilnih vijugah se vije pot skozi goščavo Mačkovca. Beli mrak leži med debli, vrhovi dreves žare v opoldanskem solncu, nebo nad njimi je pa tako sinje, da kar srce poskakuje. Beli prah se vsipa name, ko se s težavo ogibljem mrzlim oviram. Vsa zarasla je pot, a ni mi mar, kod vodi; saj hodim v gozdu sanj in hrepenenja, v bajnem domovju zime.

Srečno sem priromal na plano. Oh, kakšna smuka je bila dol na ravnico pod Sv. Lenart! Prelestni srež — sam lesket; nagel smuk — sama radost. Še Sv. Lenart se je zadovoljno smejal in se grel na toplem solncu. Strmino, ki drži dol h Krvavi Peči, sem presmučal v dveh naglih vijugah. Nato pa na desno daleč iz vasi na polje pod grmovjem, kjer je že pokukala radovedna rjava zemlja na božji dan. Kaj je res že blizu pomlad? Kje neki! Sneženi gozd nad Purkarčami me pouči, da hodim še v sredi trde zime. Gozdni studenec je spal globoko pod snegom. Sled dveh škornjev me je vodila po obronkih, in na deblih sem zapazil prva rdeča znamenja. Ostra popoldanska svetloba je zarisala vsako grbljino v bela tla. Okrog gole rebri sem zavijal pod Kurešček.

Največji vzpon vsega dneva je bil pred menoj. Z ravnin tam za Senožetmi k Mariji na stožčasti vrh. Kako nezmaten dvig na tej dolgi poti! Pohlevna strmina je valovila na ravnico. Tam sem s samotne

sledi stopil, ko bi odrezal, na presmučani svet. Široka cesta smučin me je nezmotljivo vodila navzgor k cerkvi.

Široka hiša ob božjem hramu je samevala, kakor da bi bila zapuščena. Doli v koči se je pa ljudstvo nacejalo z vinom. Neizogibna hreščeča harmonika, kričavi šlagerji in druge imenitnosti so bili prvi znanilci mestne civilizacije. Naglo sem popil svoj čaj in se prerinil skozi množico, ki je čakala zunaj na nekakšne tekme. Premišljeval sem o pomenu takih koč. Saj so le zapeljive krčme! Za domačine, ki v njih popivajo, in za smučarje, ki se v njih mehkužijo. Kaj niso zlo za narod, da se razvadi in zahteva na vsaki krtini svoj ponosni »dom«?

Strma vesina pod prvim robom me ni zmogla. Na ostankih lepega celca sem med trdo presmučanim in zrobkanim snegom zdrknil na kolovoz in po stezi v dolino. Čez goljave ob Golem sem naglo drsel nizdol. V mraku sem bil že v Studencu na Igu. Na mrzlem Barju sem končal svojo pot. Tiha radost je v meni, če se spomnim na samotno Zadejlo, visoki Sv. Ožbolt, mrke Bošteče, tolsti Mačkovec in na Krvavo Peč tam pod Sv. Lenartom.

Pavel Kunaver:

Bela smrt

Odkar so naše gore oživele tudi pozimi in jih poseča vedno več častilcev na smučeh in brez njih, se v naših vrstah pripetuje bolj in bolj pogosto bela smrt. Zato je za nas nujnost, da dodobra prepoznamo najbolj zahrbtnega sovražnika, ki pozimi in pomladi, v visokih gorah pa ob vsakem letnem času, ogroža življenje planincev.

Res je seveda, da sama teorija ne rešuje; vendar je dokazano, da so se mnogi ljudje rešili iz nevarnosti ali celo niti vanjo niso zašli, če so se ravnali po določenih pravilih. Točne dokaze, koliko ti pomaga, če se ravnaš po dobrem nauku, imamo iz svetovne vojne, ki je v svoj ognjeni vrtinec potegnila tudi velik del Alp. Plazovi so tam zahtevali tisoče žrtev; na onem odseku pa, ki so mu dodelili slavnega planinca Kugyja za planinskega svetovalca, se je skrčilo število žrtev, ki so pomrle pod plazovi, le na nekaj odstotkov v primeru z onimi, kjer so trmasti in nepoučeni poveljniki tirali ljudi naravnost v objem bele smrti.

Kdor ima s snegom v gorah opraviti ob različnih letnih časih, ta ve, koliko vrst je snega; kolikor je teh in kolikor vrst je pobočja, toliko je tudi možnosti plazov. Zato prav do njihovega bistva kljub množičnim žrtvam še nismo prišli; tudi najboljšemu se lahko primeri, da podleže zahrbtnosti plazu.

Smučarju najljubši sneg je pršič, ki ga ne more stisniti v kepo; ravno on pa povzroča v gorah, ker se ne more držati na strminah, največ in najbolj nevarnih plazov. Sneg pa, že uležan in primrznjen na podlago, postane šele nevaren, ko ga toplo vreme ojuži. Tak južni sneg spušča nevarne plazove, a ne povzroča takega puha kakor

pršič. Navadno smatrajo poznavalci plazov strmine z več kakor 24 stopinj naklona za nevarne. Izredne razmere so pa tudi na manj strmih krajih povzročile pogubne plazove.

V gozdu si zašel v nevarno pobočje tam, kjer ti kažejo zlomljena in upognjena drevesa, da prihajajo plazovi v goste. Sicer pa je pravo pozorišče plazov šele nad drevesno mejo. Najnevarnejši so gladki, strmi pašniki; tam že manjše množine snega zadostujejo, da se tvorijo plazovi. Čim več moli iz vesine skal, ruševja in drugih ovir, tem manj je nevarnosti, dokler jih ne zamete sneg na debelo. Skalnate stene so za tvoritev plazov tem ugodnejše, čim bolj vise njihove plasti v smeri pobočja. V višjih predelih naših gora pa so povsod, kjer so nekdanji ledeniki močno obrusili strmo skalno pobočje, nastale nevarne strmine, kjer pozimi plazovi gospodarijo.

Glavni vzroki, da se sprožijo plazovi, so: 1. lastna teža snega, ko se ga je naletelo toliko, da ne najde nikjer več opore; 2. snežena opast, ki visi z gorskega grebena, se zaradi vetra ali lastne teže odlomi ter zdrsne po pobočju; 3. prhkost, sipkost pršiča ter nastop hudega mraza more tudi iz mokrega snega narediti nevaren, prhek sneg; 4. posebno nevarna so pobočja, ki jih pokriva star, trd sneg, nanj pa zapade nov pršič; ta na gladki podlagi ne najde nobene opore; 5. planinski smučar, ki na strmini pregazi ali prereže s podlago nesprijeti novi sneg, zmoti ravnotežje novozapadlih plasti snega in more sprožiti plaz pod in nad seboj.

Najnevarnejši so plazovi iz pršiča. Manjši in tenki padajo v oblikah belih pajčolanov preko sten. Močnejši zdrse kakor veletoki po strmini, njihova množina, hitrost in sila raste s strmino in z daljavo. Ko s položnejšega pobočja zdrsnejo čez večjo strmino, se deloma spuste v globino kot gost oblak; njegov puh ruši pred seboj in daleč naokoli sebe ravno toliko kakor plaz sam. Silo plazov izpričujejo n. pr. dejstva, da je samo zračni pritisk takega plazu leta 1888. v Halltalu segel 100 m visoko na nasprotno stran doline ter tam odnesel del cerkve in vso gostilno; v Muraunu v Švici je vrgel granitno korito do vasi Brulf — četrť ure hoda daleč! Večkrat pa vidiš na gozdni meji razdejanja plazov: silna drevesa so prelomljena kakor šibice.

Koliko časa traja nevarnost takih suhih plazov? Na južnih pobočjih — če sije po padavini solnce — le nekaj dni; saj, kar ne zdrsne v dolino, to primrzne pod vplivom solca in mraza na podlago. Hud, trajen mraz podaljša nevarnost za dolgo časa, ker ostane pršič suh in neprilepljen na podlago. Ravno tako traja nevarnost dalj časa na severnih, neprisojnih pobočjih.

Posebej opozarjam še na dva pojava: 1. Veter prenaša suhi sneg, pršič, z vetrovne strani čez grebene v zavetja, kjer je tišina. Tak nabrani sneg je na strminah zelo nevaren. Treba je le, da mu streš in zmotiš najspodnejšo točko, kjer počiva teža: s teboj vred bo vse zgrmelo v prepad. 2. Nevarnejši, ker zapeljivejši, je drugi pojav: veter je tak nanešeni sneg stisnil, da je trd in kložast in vabi na svojo površino; toda le rahlo leži na podlagi in se zelo rad sesuje ter se v ploščah, kložah, zvali navzdol.

Južni sneg, ki spomladi rad zapade na stara, trda snežena pobočja, tudi prav rad zdrsi v globino. Po gladkih strminah ne izbira preveč poti; najrajši se drži žlebov, ki se pričenjajo na pobočjih in segajo globoko dol v gozdove. Če imajo prosto pot, se vale precej daleč tudi po položnem svetu in segajo še na nasprotni breg. Pomladanski plazovi iz starega snega so, četudi je njihova moč silovita, navadno manj nevarni. Imajo namreč navadno svoja stalna pota. Te plazove povzročajo najčešče snežnica, ki od vrha pronica do tal in razje ledeno vez med snegom in podlago. Ob južnem vetru so najpogostejši in grme tudi ponoči, če je fen, znameniti topli južnjak, zadosti močan.

H koncu nekaj navodil:

1. Prvi sneg na razritem pobočju ni nevaren, če ni predebel. S travnatih strmin pa zdrsi tudi prvi sneg.

2. Mokri sneg kmalu primrzne na spodnjo podlago, pobočja se v nekaj dneh umirijo.

3. Po novozapadlem snegu nastopajoče toplo vreme povzroča po vrsti težke, mokre plazove, ki pa po nekaj dnevih vsi zdrsiijo v dolino.

4. Suhi sneg pa je najdalgotrajnejša in najbolj pogubonosna nevarnost. Največja nezaupljivost nasproti strminam je na mestu in prav je, da smučar že poleti spozna terene, kjer se namerava pozimi smučati, dasi suhi plazovi iz pršiča grme večkrat tam, kjer jih tudi najboljši poznavalec plazov ne pričakuje.

5. Čim več snega zapade, tem silnejši bodo plazovi in tem več jih bo.

6. Čim bolj gladka je podlaga, na katero je zapadel sneg, tem bolj je verjetno, da bo že pri majhni obtežitvi zdrsnil. Vprašaj domačine, posebno lovce, na kaj je novi sneg zapadel.

7. Na opasnejših strminah, posebno v senci, naj po zapadlem pršiču mine 6—8 dni do ture. S cepinom se prepričaj, s kakšnim snegom imaš opraviti. Vpoštevaj nasvete domačinov, lovcev in vodnikov! Na nevarnih mestih naj bodo velike razdalje med posameznimi planinci ali smučarji.

8. Dol s smučmi, če je nevarno, da se utrga plaz! Smučiči so pogubne za vsakogar, ki pride v plaz, ker jih snežene kepe obteže in potegnejo smučarja s seboj. Brez smučiči se nekako plavaje in jezdeč v plazu nemara še rešiš; plaz te morda ne rani do smrti in te najdejo še živega. S smučmi na nogah pa si kakor ujet; plaz ti suče smučiči in noge po svoje, roke in truplo po svoje. Kdor je videl smučarje, žrtve plazov, ko so jih izkopal, mi bo verjel! Zato: v skrajni sili prereži vezi smučiči! Tebe je bolj škoda ko smučiči.

Ne poslušaj trmoglavcev! Ravnaj se po svojem občutku in dobri izkušnji. Neki moj prijatelj je pod Ankoglom poslušal trmoglavca, pa mu je plaz strl drobovje...

Kar sem povedal, je še mnogo premalo. Pozimi pojdi v planine po hudih padavinah do varnih krajev, pojdi tja spomladi in opazuj plazove ter se uči spoznavanja in — previdnosti!

Mladinski kotiček

Niko Koritnik:

HOJA NA TRIGLAV V MOJI VARIANTI¹

Na Bledu. Temni, grozeči oblaki so se spuščali nizko v Blejsko kotlino, ko sem se s tovarišema Sergejem in Vladom odpravljal v pozni uri v Triglavsko pogorje. V tempu, primernem pozni uri, smo prisopihali na postajo. Vlak je privozil, bili smo edini potniki, ki smo zapuščali Bled. Ko smo v Bohinjski Bistrici izstopili, nebo ni samo grozilo, ampak je svoje grožnje tudi izpolnilo. Ravno ko smo imeli v nogah vse serpentine, ki se vzpenjajo od Savice nakreber proti Komni, in smo si privoščili nekoliko potrebnega počitka, so se odrpale nebeške zapornice. Neprijetna vlaga, ki nas je dosegla kljub vedrilu pod košatim drevesom, nas je spravila pokonci. Na Komni smo vedrili in se nadejali lepšega vremena. Toda zboljšanja ni bilo od nikoder; tako smo bili prisiljeni, da smo spremenili svoj prvotni načrt, po katerem bi morali še isti dan doseči kočo pri Triglavskih jezerih.

Napočilo je drugo jutro. Krenili smo mimo koče pod Bogatinom novim dogodivščinam nasproti. Vodstvo je prevzel Sergej, o čigar terenski izkušnosti nismo dvomili — morda z izjemo njega samega; saj mi je bil večkrat pripovedoval o tem in onem, kar je doživel minulo zimo v komenski beli opojnosti. Sklepam pa, da ima pokrajina pozimi čisto drugačen izgled kakor poleti; sicer se ne bi zgodilo, da je naš samozavestni vodnik zgrešil pravo pot in nas, lepo pravilno sledeč markacijam, zvodil k — Velikim Vratom, tja na italijansko mejo.

Srečo smo še imeli, da smo zavili h karauli, kjer so nas opozorili na zmoto in nas s pojasnili navedli na pot, ki pelje v dolino Triglavskih jezer. Razumljivo je, da je bilo Sergejevih vodniških ambicij konec. Korakali smo v pravi smeri; kakor včeraj, pa je »aqua di paradiso« zaradi prevelike pozornosti neba zgrešila svojo smer in je z vso svojo blagodatjo vneto hladila naša zemeljska bitja, dokler nismo zaključili svoje odisejade v varnem zavetju objezerske koče. Od tu do Aleksandrovega doma smo prilezli brez večjih zapletljajev, če smatramo neprijetnosti, ki jih je imel Vlado s svojo netrpežno dolinsko obutvijo, kot njegovo zasebno zadevo.

Mračilo se je v prijetno topli izbi, ko so se iz vlažne megle, ki je obdajala dom, izluščili novi gostje. Visoke, sloke postave tenkih nog, ki so gledale izpod širokih, nekoliko predolgih kratkih hlač, so nosile pokrivala s širokimi okrajki; pozornost so nam zbujale nesorazmerno kratke, vendar obširne pelerine in izredno dolge palice, kakršne služijo pastirjem in skavtom. Pravi Angleži! Družba je bila kljub nekaterim postarnim ladies živahna; zabavali smo se oni večer imenitno.

Ko smo legli k počitku in je direndaj v spodnjih prostorih zamrl, sem se v nekem neznanem ugodju sprostil in zaplaval tja proti Triglavu. Ravno ko sem dosegel vrh in sem se zvedavo spreletel okoli Aljaževega stolpa, me je zmotilo pritajeno klokotanje. »Glej, glej,« sem si mislil, »obetajo se mi čudovita odkritja: studenec prav pod vrhom Triglava!« — Pa sem se zmotil. Tema je bila pod streho kakor v rogu. Nikakega smrčanja, nobenega glasu od »angleške obale«, toda po ostreških je kapljala — deževnica: »Tok, blok... tok, blok...«

Drugo jutro pa na vrh Triglava.

»Krajša pot — najboljša pot,« smo si dejali, ko smo jo mahnili s Kredarice proti Staničevi koči. Imeli bi prav, ko bi se krajša pot ne bila spremenila v daljšo. Pustili smo namreč Rež na desni strani in se, nič hudega sluteč, preko s klini in z žico zavarovane stene spustili na dokaj strmo snežišče. Pripominjam, da smo vedno lepo sledili markacijam in smo torej hodili previdno. Sneg je bil trši, kakor sem pričakoval, in moral sem se temeljito truditi, da sem se obdržal na nogah. Nisem še imel polovice poti za seboj, ko sem naletel na žilo samega leda. Zaman sem si skušal ustvariti primerno oporišče, kjer bi usidral

¹ Nagrajen spis iz Mladinskega odseka Osrednjega društva SPD.

Foto dr. Frelj

S Šmarne gore

stopinjo. Postojanka, v kateri sem se hipoma znašel, je bila vse prej ko stabilna. Sergej, ki je stopal za menoj, me je še utegnil opozoriti na staro, preizkušeno metodo (glej spise »hudomušnega Janka«!) — in že sem drsel ko za stavo nizdol po strmini. Pristal sem srečno na melišču. Najprej sem se seveda potipal po zadnji plati: potem sem se ozrl kvišku k tovarišema, ki nista prav nič skrivala svojega navdušenja nad prizorom, ki se je bil nuditl njihovim očem. Užaljen zaradi tega nisem bil, zlasti ker je koj nato Sergej v zadostni meri poskrbel, da nisem bil v nobenem oziru prikrajšan pri opazovanju neprostovoljne vožnje po ledu. Vladu kaj takega očitno ni bilo po godu; previdno se je umaknil s prizorišča in si je poiskal svojim Baťa-tenis-čevljem primernejši prehod. — V Staničevi koči so nas poučili, da tako zvana »spodnja pot« sploh ni uporabljiva in da jo vsakomur odsvetujejo.

Po toči je prepozno zvoniti; mi se zato nismo nič hudovali, še zadovoljni smo bili: saj smo res vsemu poteku primerno tudi zaključili turo.

Obzor in društvene vesti

SV. OČE PIJ XI.

Vladar posvetno neznan, duhovno neizmerne in neizmerljive države je 10. februarja zatisnil svoje ostre, blage, neutrudljive oči, svetovni graditelj — pontifex maximus.

Mestece Desio nad Milanom, ob progi Milano-Como, s pogledom na stenove Alp; tu se je 31. maja 1857 rodil tkalskemu obrtniku sin Ahiles Ratti, ki je šel študirat, bil 1879 posvečen za mašnika, se je posvetil znanstvu, postal 1907 prefekt slavne Ambrozijanske knjižnice v Milanu, bil 1911 premeščen na Vatikansko knjižnico v Rimu in ji stopil na čelo 1914, opravljal na Poljskem v nemirnih letih 1918 do 1920 posle apostolskega vizitatorja in nuncija, se vrnil v Milano 1921 kot nadškof in kmalu kardinal; prihodnje leto je kot Pij XI. zasedel prestol sv. Petra.

Slišali smo, da papeže volijo po odliki s treh vidikov: po verski gorečnosti, po učenosti, po državljanski spretnosti. Pij XI. zasluži palmo v vseh treh kategorijah; v vseh treh so časovne razmere stopale tudi z orjaškimi zahtevami pred njega. Obvladal jih je prav do zadnje ure. Prodoren v besedah in dejanjih, je izrekel vekovite nauke (»Quadragesimo anno«, »Divini redemptoris«, »Mit brennender Sorge«...) in ustvaril trdna dela, ki so se zdela doslej neizvedljiva (leta 1929 lateranski konkordat; Vatikanska država; kastel Gandolfo; imenovanje Kitajcev domačinov in črncev za škofo...). Vseh sedemnajst let se je neuklonljivo boril za svetovni mir po svojem geslu: »Pax Christi in regno Christi« — velepomembno načelo, kjer je vsaka beseda na svojem mestu...

V vekovitosti njegovih naukov in del je srčno ganljiva in ljubeznivo pobudna ena, prav človeška stran njegove čudovite, čudežne vsestranosti: njegovo planinstvo. V domačem kraju je ob jasnih dneh zrl na blesteče grebene Alp, kako se s kamenitimi pobočji spuščajo v zeleno Lombardsko nižino. Dokler je bival v Milanu, so ga planine privabljele s svojo krasoto, veličino, upornostjo; v njih se je sproščal njegov podjetni duh, se mu izživljala krepka telesnost. V osemdesetih letih je bil med najpogumnejšimi italijanskimi planinci-plezalci. Dobro so v Milanu poznali mladega, žilavega duhovnika, učenega knjižničarja, kako je, težko planinsko opremljen, pa nikoli brez kolarja, odhajal na svoje visoke ture. Prvi je izvršil leta 1889 prehod čez sedlo Zumstein na M. Rosa (Dufourspitze, moral je v višini nad 4300 m na ozki polici bivakirati); na povratku z Matterhorna je 5. avgusta istega leta takisto prenočil na prostem, ne daleč pod vrhom; vzel se je čez Roher na M. Blanc — to so le najznačilnejše njegove ture, ki jih je tudi opisal v planinskem časopisu. Kot papež se je moral posloviti od planinstva in — še teže! — od planin. Takoj prv leto po izvolitvi so izšli v tipografsko krasnem zborniku njegovi planinski spisi, z naslovom: »Scritti alpinistici del sacerdote dottor

Achille Ratti, ora S. S. Pio Papa XI. (Milano, Bertieri e Vanzetti stampatori, editori, 1923), v formatu male 4°, 190 strani. Zbornik je preveden v vse svetovne jezike. (V našem Plan. Vestniku, 1930, 81 i. sl. je poročal o njem p. Beneš Krakar.)

V svoji skrbni za planince jim je Pij XI. določil nebeškega pomočnika — patrona: sv. Bernarda († 15. 6. 1081), ustanovitelja menihov-bratov sv. Bernarda, z apostolskim pismom z dne 20. avg. 1923, ki pravi: »Progllašamo sv. Bernarda iz Mentone za nebeškega patrona ne samo prebivalcev visokih Alp, ampak tudi onih, ki se vežbajo, plezajo po njegovih vrhovih.« — Poseben odstavek tega papeževega pisma pa se glasi: »Priznati je treba, da ga ni sporta, s katerim iščemo poštenega razvedrila, ki bi bil za zdravje, dušno in telesno, bolj prikladen kakor planinstvo, seveda brez smelega predrznosti. Ko se namreč s težkim trudom povzpnejo tja gor, kjer je zrak redkejši in čistejši, se naše sile obnovljajo in ojačujejo; zgodi se tudi, da naš duh, potem ko je premagal težkoče vseh vrst, postane vztrajnejši za izvrševanje še tako težavnih življenjskih nalog. Ko preišljujemo ono neizmernost stvarstva in oni razgled, ki se nudi našim očem z alpskih vrhov, se naš duh z lahkoto dvigne proti Bogu, stvarniku narave in gospodu.« — Papež Pij XI. je tudi predpisal besedilo posebnega posvetila, s katerim se blagoslavlja vsi planinski predmeti. (To besedilo je napisano n. pr. na sliki sv. Bernarda, ki jo je izvršil Edo Deržaj. Plan. Vestnik, 1935, 196.)

Papeževe besede, ki smo jih zgoraj podčrtali, izrečene kakor proroško, so se uresničile v sedemnajstih letih mogočne vlade papeža-planinca. Preizkusil je skale in stal je — kakor skala! Fides intrepida! J. T.

Dr. A. Brilej, Priročnik za planince. Založilo in izdalo Osrednje društvo SPD v Ljubljani 1939. — Priročnik se sam imenuje »zbirka zakonitih določil, podatkov in navodil« — seveda o SPD —, ki jih je zbral in uredil budni in skrbni tajnik Osrednjega društva in Glavnega odbora SPD. — Naše Planinsko društvo s svojimi 10.000 člani, z 29 podružnicami, 59 zavetnimi stavbami, v svoj ustroj uklepajoč vse slovensko ozemlje, stanovsko in strokovno stoječ v poslovni, večkrat vodilni zvezi s slovanskim in svetovnim planinstvom — je tako obsežna društvena, samostojna organizacija, da mora vsakega člana zanimati njena notranja urejenost, zunanji učinki in osebno vodstvo. O vsem tem je pretežna večina članstva, t. j. tistega, ki ne izvršuje društvenih upravnih poslov, dobivala znanje le z raztresenimi podatki ali v prevelikih presledkih o priliki kake obletnice. Zlasti odkar se naloge našega SPD v tem desetletju kar bohotno širijo, a prav tako poglabljajo, kar zahteva obsežno, brzo in točno upravno poslovanje v odborih, pri članstvu pa zbuja zanimanje za pravno in statistično stanje društva, odtlej se je bolj in bolj čutila živa, res nujna potreba, da bodi članom pri roki skupna zbirka temeljnih društvenih predpisov in pregled sedanjih društvenih naprav. Dokler je izhajal »Planinski koledar«, ki sta ga skrbno in požrtovalno izdajala Fr. Kocbek in (končno sam) Brunon Rotter, smo imeli vsaj vsakokratni planinski obletnik. Vendar je bil preveč obremenjen s koledarskim, vsakoletno novo izdajo zahtevajočim delom. Ista težkoča in vrhutega preširoka okvirnost je bila vzrok, da je idejno dobro zasnovani (glavna zasluga gre i tu dr. Brileju) »Koledar Saveza plan. društava Jugoslavije« mogel samo enkrat (1934) iziti.

Zdaj smo dobili s »Priročnikom« zares zbornik vseh podatkov in vesti, ki v osnovah služijo slovenskemu planincu iz kateregakoli planinskega okrožja. Društvena pravila pokažejo planincu njegove pravice in dolžnosti; posebni odstavki pojasnjujejo vlogo našega SPD v slovanskem in svetovnem planinstvu, navajajo predpise o obmejnem prometu, pravila za prvo pomoč in reševanje, za vodnike, za varstvo prirode in dajajo razna praktična navodila. Označeno je sedanje stanje vseh podružnic Planinskega društva in navedene so — s slikami — vse njegove stavbe, z dostopi k njim, kar nadomešča poseben vodnik — vodič. Na štirih vložnih listih je natisnjenih 8 lepih posnetkov iz naših planin.

Knjižica je tudi v zunanem oziru pravi priročnik: žepna oblika, tanek papir, upogljive platnene platnice; kljub blizu 200 strani pokriješ knjižico z roko. Pa nizka cena: za člane SPD broširan izvod 12 din, v celo platno vezan 18 din; za nečlane 2 din več. Naroča se pri Slovenskem Planinskem društvu v Ljubljani, Aleksandrova cesta 4; za poštnino naj se priloži 1 din. J. T.

Dr. Janez Mencinger, Moja hoja na Triglav. Uredil dr. J. Tominšek, izdala Planinska Matica. Ljubljana, 1938. Str. 212.

S kako iskrenim priznavanjem je pozdravila to svojevrstno delo našega pisatelja-modreca vsa slovenska javnost pred dobro 40 leti, ko je bilo izšlo v Zabavni knjižnici Slovenske Matice (1897), in s kako zbrano pozornostjo smo ga brali mladi inteligenti kot primer potopisa, zanimivega po svojem zasnutku in vzornega po klenem jeziku! Vse te vrline mu pritečejo tudi v sedanji dobi. Seveda, kdor pričakuje v njem zgolj opis planinske hoje, ki naj se vrhuni v drznem zavzetju »glave trojne snežnikov kranjskih siv'ga poglavarja«, tega Mencingerjev spis ne zadovolji. A kogar prevzame pripovedna snov, prepletena z zanimivimi epizodami, modrimi razmišljanji, šegavimi domisleki in resnobnimi nauki, temu je Mencingerjeva Hoja izreden slovstveni pojav, za tisto dobo povsem nov v našem slovstvu. V nekem pogledu sta mu sicer predhodnika Levstikovo »Popotovanje od Litije do Čateža« (Glasnik 1858) in Erjavčeva humoreska »Pot iz Ljubljane v Šiško« (1859), spisa, v katerih sta pisca nakazala način, kako naj bo potopis sam le okvir za pestro sliko pisateljevih dožitkov, misli in nazorov. — Ni čuda, da je Mencingerjeva Hoja spričo svoje vrednosti tudi v drugi izdaji (Izbrani spisi, V. zv., 1928) kmalu pošla. In Planinska Matica je le dobro ukrenila, da je uvrstila spis med svoje publikacije ter poverila njega objavo uredniku dr. Jos. Tominšku, ki se je že v Matični izdaji izkazal za prodirljivega poznavalca vsega Mencingerjevega slovstvenega dela.

Mencinger, kakor vemo, dejansko sam nikoli ni bil na vrhu Triglava, pač pa v sanjah (Hoja, 54) in še večkrat v mislih »samo na krilih nebeške fantazije«, ravnaoč se po nasvetu svojega deda z Žlana, ki ga je prav resno svaril: »Kdor se zagleda v Triglav, tega ugonobijo njegovi duhovi, ker nočejo, da bi nižavski človek hrepenel po takšnih višavah.« (Hoja, 186.) Mi današnji planinci, stari ne manj ko mladi, se smehljamo ob takem svarilu, češ, kdo nam sme braniti, da bi si ne privoščili užitkov in dožitkov, ki nam jih nudi naš visoki planinski svet! Vendar zna Mencinger, res da le z besedami vodnika, ki je izletniško družbo privedel na planino Konjščico, tako natanko in nazorno pripovedovati o nekdanjih težkočah triglavskega vzpona (str. 108—110), kakor da bi bil sam kdaj gori ali pa podatke posnel po zaveznih opisih Staniča, Bosia, Rosthorna, Tuška in drugih starih »triglavarjev«. Nastop čudaka Mlekojeda, ki ga je naposled pri njegovi koči zadela smrtna strela, kakor l. 1822 Bosiovega vodnika na vrhuncu Triglava, tvori nekak romantičen motiv v baročno razpredeni fabuli te planinske hoje. Vsekakor pa Mencingerjeva Hoja ni potopis one vrste, ki jo modernist Izidor Cankar v svojem novelističnem potopisu »S poti« označuje kot »pesniško laž nepesniških pisčev, zgodovino mukotrpnih ur ob pisalniku, nazorni nauk o puščavi domišljije«. Pač pa je Hoja labodnica duhovitega bohinskega rojaka, slavospev domači pokrajini in njenemu ljudstvu, obenem pa odsev lastnega življenja in odmev samoniklega modrovanja. Marsikateremu modernemu strmolazcu in plazopiscu bo »Hoja« ogledalo, v katerem utegne opaziti lastno — spako.

Mencingerjeva Hoja bi današnjemu brzočitnemu bralcu, ki mu je bohinsko okolje premalo znano, povzročila vsaj mestoma težkoče v umevanju. Zato je skrbni urednik spis kaj smotrno opremil z orisom Mencingerjevega življenja in s posebnim uvodom, na koncu pa mu je dodal v Opombah izčrpen komentar. Tako urejena knjiga nam je lahko za vzor, kako naj se prirejajo klasični spisi našega slovstva.

Knjigo oživlja osem jasnih slik, na čelu podoba pisatelja samega. Ta tipična glava Mencingerjeva nalikuje po resno dobrohotnem pogledu in patriarhalni bradi dvema tudi po duševnosti sorodnima pisateljema mislecema v svetovnem slovstvu, kakršna sta Lev Tolstoj in Rabindranath Tagore.

Za vzorno izdajo tega samobitnega, planinsko-neplaninskega spisa priteče agilni Planinski Matici kakor vestnemu prireditelju dr. Tominšku polno priznanje brez pridržka. J. W.

Valter Bohinec, Postglacialno Korénško jezero. Posebni odtis iz Geografskega Vestnika, XIV, 1938. — V XI. letniku (1935) istega Vestnika je prof. dr. Bohinec objavil monografski spis »K morfologiji in glaciologiji rateške pokrajine«. V gorenjski Dolini je ravno ta pokrajina zanimiva zaradi dolinskega

razvodja, glacialno oblikovane okolice in antropogeografskih posebnosti. Prava posebnost pa je izvir Save Dolinke. Potnik, ki prehodi ali prevozi Dolino, vidi v Strugah samo drugotni izvir Save; tam udarja, kakor pravi prof. B. v navedenem spisu (str. 113), na dan vsa talna voda iz Planice, a pravi izvir Save je v Planici sami, v slapu Nadiže. — Temu drugotnemu pivirju je posvečena razprava o Korenškem jezeru. Naziva »jezero« domačini sicer ne poznajo več, bilo pa je nekaj to izvirišče Save nedvomno jezero precejšnjega obsega, celo — baje — do vznožja Karavank. Pisatelj je zdaj dognal, da je bilo jezero »p o s t glacialno« (ne glacialno); s sestavno preiskavo na licu mesta je odkril postopne faze v upadanju jezera — z zaporednimi profili — do današnjega močvirja z njegovimi pritoki in odtoki. Jezero, ozir. močvirje, je nastalo, ker vršaji, ki Podkorenem zapirajo Dolino, zajezijo vode, pritekajoče z rateškega razvodja.

Začetek in razvoj od jezera do močvirja je točno ugotovljen in opisan ter ponazorjen s pregledno karto. Imenoslovno je (str. 100, 5) pojasnjeno, da domačini imenujejo »korénško« to, kar se tiče vasi in prebivalcev; kórensko« pa velja za prelaz. Prav je torej: »Korénško jezero«, »korénška« cerkev.

Razprava je vzorec, kako naj se obravnavajo taki podrobni problemi.
Dr. J. T.

Svetozar Ilešič, Škofjeloško hribovje. — Posebni odtis iz Geografskega Vestnika, letnik XIV. 1938. — Hribovito porečje obeh Sor, Selške in Poljanske, z notnimi znaki prehoda Julijskih Alp v Kras in s prometnim vozlov pri Škofji Loki, se stvarno in zgodovinsko upravičeno imenuje Škofjeloško hribovje. Zemljepisnim potrebam naše Slovenije je dr. Ilešič zelo ustregel, da je temu hribovju posvetil svojo temeljito monografijo. Takih vsestranskih opisov potrebujemo — in pogrešamo — za posamezne predele naše domovine.

Razprava se najprej bavi z zamotano geološko zgradbo, s peštrimi sredogorskim reliefom tega hribovja; prepletata se alpska in dinarska tektonska smer in se odražata v štirih pasovih. Ti so: žirovsko-idrijski, poljansko-vrhniški, škofjeloško-polhograjski in gornjeselški. Glavni povzročitelj današnjega reliefa pa je erozija tekočih voda izza mlajše terciarne dobe. — S podrobno preiskavo je pisatelj — v tem pogledu specialist — določil nivoje in terase v dolinah obeh Sor ter nato vestno zbral in razložil podatke, kolikor so sploh kje zapisani, o podnebjju, ki se dokaj razlikuje od onega v Ljubljanski kotlini, ozir. v Ljubljani. — Glede vodovja je dognano, da Poljanska Sora zaradi posebne geološke sestave svojega porečja (nepropustne paleozojske kamenine!) hitreje in močnejše reagira na padavine — zato hude povodnji! — nego Selška. — Vse hribovje ima ugodna tla posebno za gozd. — Poseljeni so bili ti gozdni kraji pred Slovenci zelo redko; tudi Slovenci so se le rahlo naseljevali predvsem v vzhodnih, bolj odprtih krajih. Močno naseljevanje se je pričelo od leta 973 dalje, ko so freisinski škofje, s sedežem v Škofji Loki, zagospodovali nad vsem tem področjem in sem priselili tirolske Nemce, v 14. stoletju in še pozneje pa fužinarje s Furlanskega klicali. Nemci so do danes zapustili obilo sledov; v Sp. Danjah je njih narečje še ohranjeno. — Prebivalstvo se bavi bolj z živinorejo (mlekarstvo je danes silno napredovalo) kakor s poljedelstvom. Važno je tudi gozdarstvo, dasi je nazadovalo, odkar je (ogljje!) propadlo fužinarstvo. — K resnemu premišljevanju nas sili neizpodbitni dokaz v zadnjem poglavju, kako prebivalstvo že desetletja v večini krajev gospodarsko nazaduje in številčno pada.

Take razprave so nam uk in nauk.

Dr. J. T.

»Pohorska Politika«, ta »nepodkupljivi list za pohorski narod«, je izšel v Mariboru, kakor vsako leto, za planinski ples (dne 1. februarja), seveda kot le ena številka. V njej se šaljivo poroča, modruje, zabavlja o planinskem življenju in o planincih samih, predvsem iz okrožja Mariborske podružnice SPD, pa tudi o planinstvu sploh. To leto je številka prav obsežna, pravcat časopis; vsebina pa izpričuje, da — na sedežu »Totega lista« — gre zabavanje in zabavljanje sotrudnikom kar »od rok«, ne samo v prozi, ampak v verzih raznih vrst, v narodnem tonu, v parodiji visoko donečih ôd, celo v gladkem sonetu ali z akrostihom. Prav spretno in udarne so slike-karikature. — Pove se tudi kaka bridka resnica, vendar samo s smehom, ne žaljivo. — Številka se dobi v Mariborski podružnici SPD za 2 din.

T.

Planinski plesi so s svojo domačnostjo, neprisiljeno veselostjo in prirodno dostojnostjo pri občinstvu zelo priljubljeni. Za mnoge so edina javna zabavna prireditve, ki se je udeležijo. Odborom pa prizadeva prireditve, ako naj res nudi kaj posebnega, dosti truda. — Tu navajamo tiste letošnje plesе, o katerih smo dobili kako obvestilo. — Osrednje društvo SPD ima svoj ples vsako drugo leto; letos ni bil na vrsti. — Mariborske podružnice ples pa je vsako leto, in sicer vedno 1. februarja — tako tudi letos —, zbirališče vseh vragov. Občinstvo z njim od vsega početka računa. Zato je poset vselej ogromen; posebno obilen je bil letos, ko so se mu odprli še nekateri novi prostori obsežne bivše Unionske, zdaj Sokolske dvorane. Dvorana z vsemi pritliklinami in prostorčki je bila odeta v zelenje in pestrobavne okraske — porabilo se je blizu dvajset tisoč metrov pisanih trakov! Iz tega okvira so gledale originalne pohorske in druge stavbe ali prirodne prikazni, ki so jih občudovali ali se v njih udomačili obiskovalci; n. pr. »Habakuk«, »Zlodej«, »Ravbarske pečiči«, »Pisana frata«, »Črno jezero«, »Zadnji nedolžni«, »Pod turnom«, »Hudi kot«, »Frdamane police«. Vse naprave so nastale po zamisli in pod vodstvom vsezmožnega inženirja Jožeta Jelenc a. V gneči obiskovalcev so bili zastopani mariborski odličniki; od Osrednjega društva v Ljubljani sta prihitela na ples preds. dr. Jos. Pretnar in tajnik dr. A. Brilej. — Istega dne je podružnica v Poljčanah obhajala svoj deseti, jubilejni ples, v Posojilnični dvorani, s pestrim sporedom, običajnim v tem družabnem kraju, zlasti s komičnimi nastopi (gg. Detiček, Ritonja, Koren). — Podjetna podružnica v Slov. Bistrici je dne 4. februarja imela takisto svoj deseti, jubilejni ples, v vseh prostorih Okrajne hranilnice. Spričo modernih prostorov, bogate okrasitve, ukusne tekme obiskovalcev (t. j. obiskovalk!) je bila plesna prireditev pri vsej domačnosti elitna. Razpoloženje je dvignilo originalno tekmovanje za — najveselejše planinke. — Radovljiška podružnica, poverjeništvu Bled, je 11. februarja v Park-hotelu na Bledu k prijatni zabavi in izdatnim užikom planinca v dolini zbrala od blizu in daleč prijatelje planinstva. — Akademsk a skupina SPD v Ljubljani, sicer gojiteljica strmega planinstva, je 18. febr. zbrala v Trgovskem domu mlade junake in starejše planinske izkušence na kratkočasno planinsko rajanje z raznimi postranskimi pa tudi glavnimi užitki. Originalno vabilo, pisano v pristni trubarščini, je imelo poln uspeh. J.

»Zaštita prirode« (»Varstvo prirode«). »Poverjeništvu za varstvo narave in očuvanje prirodnih spomenikov pri kr. banksi upravi Savske banovine« je v uredništvu dr. Miroslava Hirtza izdalo prvo številko revije »Zaštita prirode«, ki nam priča, kako resno so se hrvatski učenjaki lotili tega perečega problema. V prvem delu 104 strani obsegajoče knjižice je objavljena uredba o nacionalnih parkih in statut poverjeništv a za varstvo narave v Savski banovini, ki ima v glavnem nalogo, da sestavlja in na merodajnem mestu uveljavlja strokovno obrazložene predloge, vrši propagando za varstvo prirode med narodom in bedi nad izvrševanjem sprejetih sklepov. V tem poverjeništvu sede pod predsedstvom prof. botanike na zagreb. vseučilišču, dr. Vale Vouka, zastopniki lovecv, gozdarjev, vseučilišča, planinstva in prosvete in se posvetujejo o ukrepih, ki bi naj služili varstvu narave v banovini. Razprave, ki jih objavlja prva številka revije, so dela znanih strokovnjakov. Uvodni govor predsednika, ki je načelnega pomena, ugotavlja, da pomeni varstvo prirode varstvo človeka, človeške družbe, naroda in njegove prosvete, končno varstvo domovine. Govornik je zavzel stališče, da je priroda nedeljiva celota, v kateri je človek, odnosno človeška družba samo en član. Poleg vsega tega ima varstvo prirode tudi visoko etično poslanstvo. Dr. Miroslav Hirtz podaja nato zgodovinsko-pravni pregled o sedanjem delu za varstvo prirode in prirodnih spomenikov v Hrvatski in Slavoniji. — V lepo ilustriranem prispevku navaja inž. Ante Premužić nacionalne parke v Savski banovini (Plitvička jezera v Liki, Bijeleske Stijene v Gorskem Kotaru, Štirovača v Velebitu, državni gozd Dundo na otoku Rabu), opisuje sedanje stanje v teh narodnih parkih ter ugotavlja, da je treba odločiti, kje in kako je zavarovano posamezno področje, in ustvariti trdno zakonito osnovo za uspešno izvedbo varstva. — Prof. dr. Josip Poljak se bavi z varstvom geoloških in paleontoloških objektov in

prirodnih spomenikov, češ, ti so še bolj potrebni varstva ko živalstvo in rastlinstvo, ker se ne obnavljajo in prerajajo kakor živa priroda. Med take, zaščitne potrebne predmete prišteva avtor zlasti študente na Krasu, jezera in slapove, pečine in jame, jamske kapnike in jamsko favno, bizarne skalne tvorbe, naravne mostove, kamnita vrata, paleontološke najdbe. — Prof. dr. Ivo Pevalek se bavi z biodinamiko Plitvičkih jezer in njih zaščito, pri čemer poudarja, da uničevanje lehnjaka, ki tvori podlago Plitvičkim slapovom, spreminja morfološko podobo Plitvičkih jezer. Zato je treba tam v prvi vrsti zaščititi lehnjak (traventin) in rastlinstvo, ki ga tvori. Pisatelj obravnava tudi postanek raznih oblik kamenine (zastori, žlebovi in cevi) ter njih vpliv na celokupno obliko slapov in zaključuje z zahtevo, da se varstvo tega predela poveri posebni komisiji strokovnjakov, ki bo upravljala Plitvička jezera po diktatu vede in njenih rezultatov. — Načelne besede o varstvu rastlinstva sta napisala prof. dr. Ivo Pevalek in dr. Ivo Horvat, ki zahtevata, da se rastlinstvo zavaruje proti domačim in tujim zbiralcem, ki smejo trgati cvetje celo v herbarske namene le s posebnim uradnim dovoljenjem. Naštete so vse one rastline, ki naj bi se zaščitile s splošno prepovedjo trganja in prodajanja. — Dr. Miroslav Hirtz opisuje in naštevava varstva potrebno favno. — Dr. P. Černjavski razlaga v prispevku »Ali se mora in more čuvati priroda?« način, kako naj se varstvo izvede, in razvija načrt dela, ki se prične s poukom mladine v šolah, s prepovedjo nesistematičnega zbiranja, trgovanja, paše, sekanja, požiganja in s presajanjem cvetic v ogrožene kraje. — Prof. dr. Vale Vouk zahteva, naj se vsi termalni vreli proglašajo za prirodne spomenike in naj se jim natančno določi način izkoriščanja; pri tem naj se pazi na ohranitev termalne vegetacije. — V članku »Lov in varstvo prirode« razlaga prof. dr. M. Hirtz načela za lovce. Lovski zakon je treba dopolniti z banovinskimi uredbami (kakor sta to že storili Dunavska in Savska banovina) glede lokalnih zahtev moderne biologije. Poveča naj se izobrazba lovcev in lovskega osebja. — S predlogom, naj se zaščitijo Zelenjak pri Klanjcu (visoke stene ob bregovih Sotle), in z drobnimi vestmi se zaključuje bogata revija, polna misli, smernic in plemenitega stremljenja.

Dr. A. B.

Alpinisme, trimesečnik, glasilo visokogorske skupine Francoskega alp. kluba (Groupe de la Haute Montagne). V letniku 1938 predvsem nadaljuje znani himalajski kronist Marcel Kurz v spisu »Himalaja 1935-36« svoje pregledno poročilo o novih vzponih in poskusih v tem velegorju, omenja prvenstveni vzpon na Kabru (7315), ki sta ga izvedla Cook in Schoberth, pa angleški poskus na Everestu, francosko ekspedicijo v Karakoram in ponesrečeni poskus na Hidda Peak (8068 m), zavzete Nanda-Devija, nemško ekspedicijo v Sikkim Himalajo in še nekatera druga podjetja. M. Kurzovi pregledni in jasni članki so zaradi svoje informativnosti priporočljivi. — V četrtem sešitku revije obdeluje isti avtor himalajske odprave iz l. 1937. — Izmed »novih ali izrednih tur«, ki imajo v reviji stalno rubriko, se obravnavajo zlasti vzponi v francoski Dauphineji in v masivu Mont Blanca, kjer tudi francoski alpinisti že bolj »paberkujejo«, ker so najvažnejši dostopi že izvedeni. Omembe vreden je André Roch-a članek o vzponu po strani Brenva v Mont Blancu in Edvarda Freuda z lepimi slikami poživljeni opis vzpona po jugovzhodni steni na Les Ecrins. Plezalska tehnika je zastopana s prispevkom »Klini in moderno orodje za plezanje«: marsejski plezalci imajo, kakor izvemo iz poročila Save de Beaurecueil-a, svoje vežbališče v obmorskem pečevju Les Calanques. — V poglavju »Bibliographie«, ki vpoštevava samo domačo francosko in poleg nje angleško in nemško literaturo, so ocenjene važnejše novosti iz zadnjega leta: H. de Segogne-a poročilo o francoski odpravi v Himalajo, Pisma H. B. Saussure-a ženi, Saussure o Alpah, »Himalaja zove« (Sir Francis Younghusband) in druge. Tam citam tudi, da je izdal Jean Secret knjigo »L'Alpiniste«, ki se peča s psihologijo planinca. — Revija je tako glede papirja kakor ilustracij in tiska opremljena razkošno.

Dr. A. B.